

Nagy Attila Tibor

Az európai és magyar baloldal helyzete

Bevezetés

Tanulmányunk az európai baloldal, azon belül elsősorban az európai baloldali pártok jelenlegi helyzetével, válságának okaival és a válságból való kitörési lehetőségekkel foglalkozik. Baloldal alatt ebben az írásban a szociáldemokrata munkáspártokat, vagyis a balközépen álló politikai szervezeteket értjük. Nem foglalkozunk tehát a szélső- vagy radikális baloldali, a neo- vagy posztmarxista pártokkal, bár időnként utalunk rájuk. Hogy tanulmányunk a balközépre koncentrál, annak az is az oka, hogy Magyarországon nem tudott meggyökeresedni másfajta baloldali párt, és a baloldali térfélen Európa-szerte még mindig a balközép pártok a meghatározóak. Hanyatlásukkal lehetőség nyílt nemcsak a szélső- vagy radikális baloldali, de az ún. szélső- vagy radikális jobboldali pártok megerősödésére, képlékenyebbé téve a nyugat-európai pártszerkezetet azáltal, hogy a hagyományos jobb- és baloldali pártok pozícióvesztést kénytelenek elkönyvelni.

Tanulmányunkban a baloldaliság elméletével abból a szempontból foglalkozunk, hogy az miként hat ki a baloldali pártok politikájára. Az elején

- info@meltanyosság.hu
- www.meltanyosság.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

sorra vesszük a baloldaliság, illetőleg szociáldemokrácia definíciós problémáit, megnézzük, hogy a networkszerű, globalizált gazdaság korában milyen esélyek adódnak egy jóléti baloldali gazdaságpolitika sikeres megvalósítására (I.1–I.5.). Kiemelten foglalkozunk a baloldal megújításának a Harmadik Út által fémjelzett kísérletével és ennek következményeivel (I.6.). Egy további fejezetben az európai baloldali pártok hatalmi pozícióinak föltérképezése (II.1.) után az Európai Unió legfontosabb szociáldemokrata pártja, a német SPD helyzetét elemezzük, mely azt példázza, hogy a harmadikutas reformok gazdaságilag indokolhatóak voltak, de komoly politikai árat kellett fizetni értük (II.2.). Ezt követően a magyar baloldal két pártja, az MSZP és a DK helyzetét értékeljük komparatív módon (II.3.). Rámutatunk arra, hogy a nyugati baloldali pártok előtt álló dilemmát – miként lehet a társadalmi jólétet, esélyegyenlőséget növelni a gazdasági kényszerek szorításában, a nemzetközi konszernek hatalmával, nyomásgyakorlásával és az Európai Unió deficitnövelést ellenző politikájával szemben – a magyar baloldal, társaihoz hasonlóan, nem tudta feloldani; s mivel Magyarország, benne pártjai nemzetközi térfélen nem meghatározó játékosok, e dilemma feloldása nem magyar, hanem nemzetközi látóhatáron képzelhető el (III.).

I. Baloldali útkeresések

I.1. Definíciós problémák

A baloldal problémái túlmutatnak pártjai taktikai, aktuálpolitikai és stratégiai gondjain: manapság elméleti szinten is bizonytalanságot lehet tapasztalni a tekintetben, mit is kellene érteni baloldaliságon. A korai szocialista elméletek, elgondolások az akkori kapitalista-polgári rendszer

ellentmondásaira, problémáira kerestek megoldást. Bár azóta a tőkés rendszer rengeteget változott (elég csak a hatalmas multinacionális vállalatokra, a világgazdaságot behálózó tőzsdei vagy más hálózati rendszerekre gondolnunk), fő alapelve, vagyis a magántulajdonon és kereskedelmen alapuló gazdaság megmaradt. Úgy véljük, a baloldaliság lehetséges definíciója manapság így hangozhatna: *az ezen az alapon ténykedő pártok, mozgalmak a mostani globalizált termelési módon és árukereskedelmen alapuló polgári társadalom ellentmondásaira keresik a választ, tesznek javaslatokat ezen ellentmondások feloldására, illetve enyhítésére, és ennek során alapvetően az alkalmazottak, munkások és a szegények, a társadalom (leg)hátrányosabb helyzetű rétegeinek érdekeit képviselik.* Eszerint a baloldaliság ma is a szociális igazságosság, esélyegyenlőség és a szolidaritás eszméjén alapszik.

A helyzetet bonyolítja, hogy a mai modern társadalmak már nem olyanok, mint amilyenek a XIX. vagy XX. században voltak. Gondoljunk csak az 1990-es évek második felében útjára indult internetes forradalomra, amely már a 2000-es években lehetővé tette, a 2010-es években pedig kiteljesítette a telekommunikációs szolgáltató központok kiszervezését (*outsourcing*) a nyugat-európai országokból az alacsonyabb bérezésű országokba (pl. a közép-kelet európai országokba, Indiába, Kínába). Az internetes, intranetes hálózatoknak köszönhetően ugyanis a telekommunikáció területén tevékenykedő vállalatoknak már nem feltétlenül van szükségük fizikai telephelyekre az anyaországokban, azokat áttehették más országokba, hiszen a vevői igények feldolgozása nemcsak telefonos, hanem e-mailes szolgáltatásokon keresztül is lehetővé vált. Mindennek bérletörő és költségcsökkentő hatása is volt, hiszen el lehetett bocsátani a hazai alkalmazottak egy részét, és a nyugat-európai drágább munkaerőt részben helyettesíteni lehetett olcsóbb munkaerővel. Nem véletlen, hogy

ezen szolgáltató központok (*shared service center*) szárba szökkenetek, és informatikai megoldások széles körét kínálták, kínálják – sokszor külföldi – vállalati vevőköröknek. Innentől kezdve megnőtt annak a jelentősége, ki mennyire boldogul az egyre inkább számítógépes hálózatok által vezérelt társadalomban és gazdaságban, kinek mekkora a digitális műveltsége.

A 2000 óta eltelt időszakban megszűnt általánosnak lenni az a munkavégzési mód, hogy egy munkavállaló határozatlan idejű, az adott cég telephelyéhez kötött munkaszerződéssel rendelkezik, és a hét öt napjára kiterjedő munkavégzés is. Az ún. atipikus foglalkoztatás, vagyis pl. a munkaerő-kölcsönző cégek általi foglalkoztatás, a számítógépen végzett otthoni munka (*homeshare*) megnehezíti a szakszervezetek számára a munkahelyeken való tagtoborzást. Mivel a tapasztalat az volt, hogy a kiszervezésből (*outsourcing*) adódó elbocsátásokat vagy egyéb okból bekövetkező reálbércsökkenéseket a szakszervezetek sokszor nem tudják megakadályozni, megindult a szakszervezetek taglétszámának az apadása Nyugat-Európában. (Kelet-Európában az 1990-es években megugró munkanélküliség eleve jelentősen csökkentette még a szocializmusból megörökölt szakszervezeti létszámot). Még ha egy szociáldemokrata párt is volt hatalmon, alapvetően az sem tudott vagy nem is akart e folyamatoknak gátat vetni, hiszen – mint azt látni fogjuk a baloldal harmadikutas megközelítésénél – az 1990-es évek szociáldemokráciája a kapitalizmussal való szimbiózisban gondolkodott, olyannyira, hogy ennek az időszaknak a nyugati baloldali pártjai polgári baloldali pártok lettek, jócskán túllépve a hagyományos munkáspárti felfogáson.

A 2010-es években elkezdődött az ipar 4.0 korszaka (dolgozó internete, automatizáció, robotizáció), és a mesterséges intelligencia is megjelent a mindennapokban (lásd pl. az önjáró autókat, a gépek által üzemeltetett

pénztári rendszert egyes boltokban, az online áruházakat). Mindez olyan alapvető technikai, társadalmi és gazdasági változásokat jelent, amelyekre a politikának – így a baloldalinak is – reagálnia kell. A robotizáció egyes szakértők szerint már most munkahelyek tömeges megszűnésével fenyeget, amikor is szoftverek és gépek veszik át a munkavállalók feladatait.

Merőben új jelenségekről van tehát szó, amelyek a baloldaliság meghatározásának felülvizsgálatát, újragondolását követelik meg. A „Mit jelent ma baloldalinak lenni?” kérdésre adandó válasz azonban nemhogy a XIX. századhoz képest, de még az 1970–80-as évekhez képest is lényegesen összetettebb feladat. A szociáldemokrácia egykoron egyik legfontosabb társadalmi bázisát alkotó munkavállalók individualizálódtak a munkavégzési formák megváltozása következtében, érdekeik pedig igen különbözőek és sokfélék lettek. Más pl. az érdeke egy IT-szakembernek, egy fizikai szakmunkásnak, egy irodai alkalmazottnak vagy egy részmunkaidőben otthon dolgozónak. A baloldal – és természetesen más politikai családhoz tartozó párt – sem tudja őket hatékonyan megszólítani azonos politikai üzenettel, amennyiben az a munka világáról szól.

A baloldaliság újragondolásának együtt kell járnia egy baloldali politikai vízió megalkotásával és annak megfelelő kommunikálásával, mert e nélkül nem áll össze a választópolgárban a kép, hogy mit is akar a baloldal, mivel is azonosítható a szociáldemokrácia. Ez utóbbi miatt szükséges, hogy a baloldaliság önmeghatározása másoktól megkülönböztető legyen, hiszen ez segíti beazonosíthatóságát. A vízió és egy ilyen önmeghatározás hiánya – különösen, ha az a jó vezetés hiányával párosul – sokat ront az adott párt helyzetén. Az utóbbi két évtizedben számos európai baloldali párt szenvedte meg e hiátus következményeit. A világos identitás és vízió

- info@meltanyossag.hu
- www.meltanyossag.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

megteremtése tehát fontos, mert ez, jó esetben, politikailag egy táborba tudja terelni a társadalom individuumait, kiknek vágyai, érdekei nagyon is sokfélék és széttartóak.

Az alábbiakban a baloldaliságot, illetőleg a szociáldemokráciát az értékek és az állam-egyén relációjából közelítjük meg. E két megközelítés természetesen nem választható szét mereven, hiszen az államot vezető kormányok többpárti demokráciákban valamiféle értékek által is befolyásoltan kormányoznak, illetve vesznek részt a politikai diskurzusban.

I.2. Baloldali értékek

I.1. A szociáldemokrácia értékei

A baloldal korábban is és ma is abból a megközelítésből indul ki, hogy a közösségért való és egyenlőségelvű politizálás pozitív hatással van a társadalomra, mert az az egyének számára is megteremti a társadalmi mobilitás lehetőségét, miközben kordában tartja a tőkeerős nagyvállalatok profitéhségét. A szociáldemokrácia megközelítésében ehhez nincs szükség proletárdiktatúrára, mert az alsóbb rétegek helyzetének javítása, a tőkés csoportok és a munkavállalók érdekeinek egyeztetése többpárti demokrácia keretében valósítható meg.

A német szociáldemokrata [Friedrich Ebert Stiftung \(FES\)](#) agytrösztt a szabadságot, az egyenlőséget/méltányosságot, az igazságosságot és a

szolidaritást nevezi meg a szociáldemokrácia fő értékeiként, és a következőképp értelmezi ezeket:¹

Szabadság. A szabad emberek kényszerítés nélkül hozzák meg döntéseiket. A szabadságjogok a felvilágosodás idejéből származnak. Beszélhetünk vallás-, véleménynyilvánítási és gyülekezési szabadságról, amelyeket többnyire írott alkotmányokban garantálnak. Ellentétben a liberálissal, a szociáldemokrata felfogás szerint a szabadságnak pénzügyi és szociális előfeltételei is vannak. „Mi haszna van a véleménynyilvánítási szabadságnak, ha véleményedet nem tudod a megfelelő nyelven leírni vagy elmondani? Mit segít az iskolába járás joga, ha a tandíj meghaladja pénzügyi lehetőségeidet?” – fogalmazza meg a FES a kérdést, és erre válaszképp azt mondja, hogy az alapoktatás és a pénzügyi biztonság teszi lehetővé a választás szabadságát (8–9.o.). A szociáldemokratáknak tehát aktívan elő kell segíteniük a szabadságot: minden személynek biztosítaniuk kell szabadsága gyakorlásának feltételeit. Ehhez intézmények szükségesek, és – tesszük hozzá – állami beavatkozás is. Ebből (is) következően a baloldali politikában az államnak kiemelt szerepe szokott lenni (bár, amint látni fogjuk, a harmadikutas szociáldemokrata politika az állam szerepét csökkenti).

Egyenlőség. Egyfelől „a származásra, nemre, fajra, vallásra való tekintet nélkül minden ember egyenlőnek született” emberi jogi felfogásáról van szó, másfelől a lehetőségek egyenlőségéről – írja a FES. Másfelől a szociáldemokrácia – mondjuk kiegészítésképp – nem minden ember

---

¹ Megítélésünk szerint a FES hivatkozott szövege egy jó összefoglalását adja a mai baloldali-szociáldemokrata értékeknek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden baloldali-szociáldemokrata agytröszt és párt ugyanígy értelmezi ezeket, köztük ne lennék eltérések vagy viták, de ezek bemutatása-elemzése egy másik tanulmány tárgya lehetne.

társadalmi egyenlőségéről beszél (nem kíván kommunizmust bevezetni), hanem a társadalmi különbségek csökkentéséről.

Igazságosság. John Rawls teóriája alapján a FES úgy véli, hogy a javak egyenlőtlen eloszlása akkor igazságos, ha az előnyös mindenki, kiváltképp a társadalom legkevésbé kedvező helyzetű tagjai számára. A progresszív adózás is ezzel igazolható: ha A többet keres B-nél, akkor az a javak egyenlőtlen megoszlása; ez akkor igazságos, ha B is részesül abból, ezért A jövedelme megadóztatásra kerül, és ezt a pénzt a társadalom, köztük B javára fordítják.

Nem meglepő, hogy a klasszikus baloldali pártok a többkulcsos, progresszív adózás hívei szoktak lenni, ami azt jelenti, hogy a magasabb jövedelműeket magasabb adókulccsal sújtják, míg a teljesítményelven politizáló konzervatív pártok ellenezni szokták az ilyen adópolitikát, és a jobb helyzetben lévő középrétegek túlzott megadóztatásáról beszélnek. Mindez azt a kérdést veti fel: jogos-e, igazságos-e nagyobb adókulcsot kivetni azokra, akik ügyességüknek, szorgalmuknak, tehetségüknek köszönhetően keresnek többet? És azt: vajon az adott társadalom tagjai előtt reális lehetőségek állnak-e a nagyobb vagyon, jobb fizetés megszerzésére, vagy ez alapvetően csak azok számára adott, akik eleve gazdagabb, tanultabb családi környezetbe születtek? Nem pusztán szakképzési, oktatási ügy, hanem társadalompolitikai kérdés is, hogy az informatikai forradalom, a robotok korában kinek milyen lehetősége van pl. programírási ismeretekhez ingyen vagy viszonylag csekély költséggel hozzájutni. Ugyanis aki ezen ismeretekre szert tesz, az képes lehet bonyolultabb szoftverek, informatikai hálózatok kezelésére, működtetésére, és így viszonylag jó megélhetéshez jut. Baloldali kérdés, hogy az állam mit tehet annak érdekében, hogy a társadalomban tisztességes viszonyok

döntsék el, ki milyen lehetőségekhez jut élete során, mennyire tud anyagilag feljebb emelkedni.

Szolidaritás. A FES megfogalmazása szerint a szolidaritáson az erősek és sérülékenyek, a gazdagok és a szegények, a fiatalok és az idősök közötti viszonyt lehet értetni: előbbiek támogatják az utóbbiakat, és segítségüket nyújtják nekik. A szociáldemokrácia ezt társadalmi és állami szintre terjeszti ki: az állam a szolidaritást pl. munkanélküliség elleni védelemmel, egészségügyi ellátással, nyugdíjakkal biztosítja.

I.2. Baloldaliság az állam-egyén relációban

[Paul Sweeney, a TASC közgazdasági agytröszt](#) vezetője a szociáldemokrácia meghatározását *az államhoz való viszonyulásból* vezeti le. Nem véletlenül, hiszen ez a baloldali pártok számára mindig is kulcsfontosságú kérdés volt, amennyiben az állam fő feladatává tették és teszik – igaz, korántsem egyforma hangsúllyal – a piacgazdaságok által okozott társadalmi igazságtalanságok mérséklését, a szegényebb rétegek felemelését. Míg az „éjjeliőr állam” klasszikus liberális felfogása a gazdaságba való legszükségesebb beavatkozással ért egyet, addig a klasszikus baloldali felfogás nagyobb mérvű állami beavatkozást tart szükségesnek. [Sweeney olyan politikai filozófiaként definiálja a szociáldemokráciát](#), amely támogatja *az államnak a gazdaságba és társadalomba való beavatkozását a szociális igazságosság előmozdítása érdekében*. Középpontjában a keynesiánus gazdaságpolitika és a jóléti állam áll. A szociáldemokrácia az állami hatalmat arra használja, mondja Sweeney, hogy a piac mindenkiért tevékenykedjen, de ezt nem forradalmi úton éri el, hanem a liberális demokrácia által adott kereteken belül.

Nagy kérdés viszont, milyen mértékben kell beavatkoznia a gazdaságba és a társadalomba egy (szociáldemokrata) államnak? Ennek meghatározásakor eldöntendő kérdés az emberi és szabadságjogok terjedelme, a vállalkozás szabadsága elé állított korlátok, a munkavállalói jogosítványok és kötelezettségek, az adóterhelés mértéke. Akár ellenzékben, akár kormányon van egy szociáldemokrata párt, ezekre a kérdésekre tudnia kell megfelelő választ adnia.

Nehéz politikai döntés az állami beavatkozás határait jól meghúzni. A túl magas adóterhelés csökkentheti a gazdasági versenyképességet, a gazdasági növekedést, mert jelentős erőforrásokat von el a cégektől és a vállalkozásoktól, megnövelve azok költségeit. A nagyobb adókulcsok arra készítetik az érintetteket, hogy kedvezőbb adózású országba, adóparadicsomokba helyezték át tevékenységüket, illetve telephelyeiket vagy azok egy részét. Szerintünk az olyan adópolitika és általában véve az olyan állami beavatkozás lehet eredményes, amely még nem von el túl sok erőforrást a gazdaság szereplőitől, de képes növelni az állami költségvetés bevételeit, amelyeket a szociáldemokrata kormányzat a nehezebb szociális helyzetben lévők felemelésére fordíthat.

I.3. Szociáldemokrácia és a digitalizáció

Thymian Bussemer, a német Volkswagen autókonzern HR-részlegének képviselője, Christian Krell, a FES tagja, valamint Henning Meyer, a London School of Economics and Political Science kutatója 2016-ban megjelent [tanulmányukban](#) gondolják át a szociáldemokrácia értékeit a digitalizáció tükrében.

A *szabadság* politikai értékét illetően úgy vélik, hogy miközben az internet számos lehetőséget adott a szabad, autonóm életre, a közösségszervezésre, veszélyezteti is a szabadságot azáltal, hogy a mindenki által hátrahagyott digitális nyomot magasan szofisztikált algoritmusok gyűjtik össze. Ennek következménye, hogy matematikai precizitással számítható ki az emberi viselkedés, az emberek közötti viszonyrendszer. Feltárható az egyén világnézete, szexuális orientációja, hite, álmái – csak hogy egy teljesen transzparens társadalom nem szabad társadalom, szögezik le a szerzők. Felhívják ugyanakkor a figyelmet, hogy az egyén önként maga is szolgáltat magáról adatokat. Javasolják a hatalmas adatmennyiséget birtokló Amazon, Facebook és a Google felügyeletét.

Az *igazságosság* értékét érintve a szerzők az automatizáció okán a következő évtizedben vélhetően bekövetkező tömeges elbocsátások, illetve munkanélküliség miatt szükségesnek gondolják az oktatáspolitikai átgondolását. Szerintük a kreatív és analitikus képességeket, azok fejlesztését kell előtérbe helyezni, mert ezek révén lesz az információkból, adatokból tudás.

A *szolidaritás*, mondják a szerzők, nehezebben alakul ki a digitális korban. A nyilvános diskurzus színterei ugyanis széttöredeztek, és előtérbe került az egyén önmagához való viszonya, és az egyének mind kevésbé gondolkodnak úgy, hogy más és több nézőpontból, azoknak helyet adva veszik szemügyre a dolgokat.

A tanulmányból kitetszik, hogy a szóban forgó jelenségek még annyira frissek, újak és nehezen kiszámítható következményekkel járnak, hogy a

lehetséges problémákra egyelőre csak elvi szintű válaszokat tudnak adni a szerzők, illetve a kockázatokat igyekeznek tudatosítani. Ez a politikai szférára, így a szociáldemokrata politizálásra is igaz: [Az Európai Szocialisták Pártja \(PES\) 2018. december 7–8-i értekezletén elfogadott határozatai](#) azt a kívánalmat rögzítik, hogy a dolgozók nem lehetnek a digitális forradalom vesztesei, és hogy meg kell védeni privát adataikat, ám e célok megvalósításához szükséges eszközökről nem ejtenek szót. Vagyis nem derül ki, miként lehet elkerülni, hogy az automatizálás, robotizálás miatt képződő munkaerő-fölösleg és növekvő munkanélküliség súlyos társadalmi feszültségekhez vezessen. Annyi szerepel bennük, hogy a munkaerőt képezni kell, hogy az megfeleljen a digitális világ által támasztott követelményeknek.

I.4. A piac hatalma

Az európai baloldali kormánypartok működésének tanulsága az, hogy sokszor nagyon nehéz összeegyeztetni a szociális jóléti intézkedéseket a piacok, a vállalkozások és a munkaadói szervezetek érdekeivel, amelyek ellenezni szokták, hogy ezeket az intézkedéseket az őket is érintő adóemelésekből finanszírozzák. Továbbá a nagyvállalatoknak – különösen azon nemzetközi korporációknak, amelyek éves jövedelme nem egyszer egy-egy kisebb ország éves GDP-jével vetekszik –, valamint a pénz- és tőkepiacoknak (bankoknak, tőzsdéknek) komoly érdekérvényesítő képességük van a politikában, amit még egy baloldali színezetű kormány sem hagyhat figyelmen kívül, ha sikeres gazdaságpolitikát kíván megvalósítani.

A nagyvállalatok, gazdasági érdekcsoportok képesek lobbicsoportokat, politikai pártokat, társadalmi szervezeteket finanszírozni, és az általuk képviselt álláspont a sok pénznek köszönhetően sokkal inkább el tud jutni – pl. hirdetések formájában – televíziós, rádiós műsorokba vagy internetes platformokhoz, mint a jóval kevesebb pénzhez jutó egyesületeké vagy más politikai erőké. Az egyes minisztériumok vagy országok költségvetési forrásaiból nagy tételben részesülő vállalatok menedzsereivel az adott kormány sokszor a legmagasabb szinteken egyeztet (ez alól még az USA sem kivétel).

Az olyan hatalmas technológiai cégek, mint pl. a Google, a Facebook vagy az Amazon ma már az országhatárokon átívelve működtetik internetes hálózati rendszereiket, óriási elektronikus adatmennyiséget kezelve. Megadóztatásuk nemcsak egy-egy állam, de még az Európai Unió egésze számára is komoly kihívást jelent. A Facebook és más közösségi platformok befolyását a gazdasági erejükön felül fokozza, hogy a politikai hírek, információk, véleménynyilvánítások egy jelentős részének is felületet ad az egész világon. Nem véletlen, hogy a Facebook vezetője, Marc Zuckerberg a világ legfontosabb politikai fórumain is (pl. [ENSZ](#), [Európai Unió, a kínai vezetéssel való találkozó a Fehér Házban](#)) fellépett. Bár állami közhatalommal nem rendelkezik, nem túlzás állítani, hogy a Facebook világpolitikai tényező.

A nagy cégek, bankok, alapkezelők jövedelemtermelő- és adófizetési képessége is kiemelkedő, és végső esetben, érdekeik súlyos megsértésekor akár az adott ország elhagyásával is szoktak fenyegetőzni, s ha megteszik, az jelentős nagyságú rést üthet ezen ország költségvetésén, különösen, ha az nem tartozik a gazdagabb államok közé.

Vagyis egy baloldali kormánypártnak figyelembe kell vennie a piac igényeit, érdekeit, de úgy, hogy az ne járjon a hagyományos választói bázisa, a munkavállalók, alkalmazottak, szegényebb rétegek túlzott érdeksérelmével. Ez, mivel az elosztható költségvetési források végesek, gyakran nem is szokott sikerülni, és ekkor a baloldali kormány, illetve kormánypárt szinte törvényszerűen veszít népszerűségéből. Kivált, ha a nemzetközi gazdaságot vagy az adott ország gazdaságát még recesszió is sújtja, mert ez esetben a baloldali kormányok nem szoktak más lehetőséget látni, mint hogy elsősorban az alsóbb rétegeket negatívan érintő, megszorító politikát folytassanak (pl. szociális juttatások csökkentése, általános adóemelés).

Sok baloldali kormánypárt Achilles-sarka a tömegek anyagi helyzetének javításához szükséges költségvetési pénzek előteremtése volt, illetőleg hogy azzal vádolták őket, hogy baloldali létükre túl sok engedményt tesznek a piacoknak. *A baloldali/szociáldemokrata kormányzás egyik legnagyobb dilemmája éppen az, hogy lehet-e egyáltalán a piacok, a nagyvállalatok ellenében kormányozni, és ha igen, miként s milyen mértékben?* A tapasztalatok azt mutatják, hogy az adott kormány csakis megfontoltan járhat el a piacokkal szemben kialakított politikájában, mert mozgástere, ha tetszik, ha nem, e gazdasági erők által (is) korlátozott. Ráadásul, ha európai uniós tagállamról van szó, az ország politikai vezetésének az Európai Unió versenyjogi-adóztatási alapelveit, elvárásait is figyelembe kell vennie, így pl. tilos a versenyt torzító állami támogatás vagy az adott gazdasági társaság túlzott megadóztatása. Továbbá költségvetési politikájuk kialakításakor a kormányoknak figyelemmel kell lenniük [az uniós maastrichti kritériumokra](#), vagyis nem költekezhetnek nyakló nélkül. Ha túllépik az Unióban meghatározott maximális költségvetési hiányt, akkor túlzott deficiteljárással és szankciókkal kell szembenézniük. Az Európai Unió tehát újabb és jelenős korlátokat emel a

kormányok elé, s ha az egy euróövezeti tagállamot vezet, akkor szembe kell néznie azzal is, hogy a monetáris politika jelentős része már nem is az országa jegybankja, hanem az Európai Központi Bank kezében van.

Mindez demokráciaelméleti problémákat is felvet, hiszen a demokratikus választásokon megválasztott kormányok hatalma, befolyása számos esetben megtörik vagy gyengül a lakosság által meg nem választott érdekcsoportok, informális lobbik, vállalatok, multinacionális cégek, valamint az Európai Unió előírásai és szervei miatt. A választóknak felelős kormánypartok mozgástere – ahogy a fenti vázlatos leírásból is látszik – valójában erősen korlátos, vagyis a választásokon leadott szavazatok jelentősége ennek megfelelően szintén korlátos. Ezért egyre több szavazó érezheti úgy, hogy a demokratikus politika valójában csak díszlet, az ő véleménye nem sokat ér. Ez viszont a politikai rendszer általános megítélésére is negatívan hat, és ebben politikai lehetőséget fedeztek fel azok a bal- vagy jobboldali ún. populista erők, amelyek erre válaszképp a gazdasági érdekcsoportokkal összefonódott korrump politikai elit leváltását követelik. A demokráciadeficit problémájára sem a hagyományos jobboldali, sem a hagyományos baloldali pártok nem tudtak eddig megnyugtató választ adni, és az elmúlt évtizedekben alapvetően talán éppen emiatt csökkent támogatottságuk a nyugat-európai országokban. A különbség az, hogy a szociáldemokrata pártok még jobban szenvednek választóik elfordulásától, mint a jobboldaliak. Ahogy arra [Paul Sweeney rámutat](#), míg 2000-ben az EU 15 tagállamából tízben szocialista-szociáldemokrata pártok voltak részei a kormánynak, addig 2018-ra a 28 tagállamból mindössze kettőben vezetik a kormányt, és hét tagállamban részei a kormánykoalíciónak. Pedig, állapítja meg Sweeney, a 2008-as válság a szociáldemokrácia újbóli felvirágzásának lehetőségét hozta el, ám ehelyett a baloldali- és jobboldali populisták törtek előre.

A szociáldemokrata pártok ilyen nagymértékű visszaszorulásának legfőbb okát [Sweeney abban látja](#), hogy azok épp akkor dereguláltak, amikor regulálni kellett volna (a piacokat): „A szociáldemokraták megfélekedtek régi szövetségesükről, az államról.” Azt Sweeney is elismeri, hogy nemzetközi együttműködésben könnyebb szabályozni a piacokat, ám hogy miként, az ebből az írásából nem derül ki, miközben a nemzetközi szabadkereskedelem elve nagyon is virulensnek tűnik: az EU egymás után kötötte meg szabadkereskedelmi szerződéseit Kanadával és Japánnal. Mindenesre a szociáldemokráciának, mondja Sweeney, vissza kell térnie a gyökereihez, vagyis a piacok fölé kerekedő, erős államhoz; támogatni kell a kereskedelmet, de felügyelettel, illetve szabályozni kell a pénzügyi mozgásokat és védeni az elesetteket. Nem részletezi azonban, miként tudná egy szociáldemokrata vezetésű állam hatékonyan szabályozni a piacot, amikor annak legerősebb tagjai – pl. a Google, Facebook, mobilszolgáltató cégek – már hosszú évek óta nem állami, hanem világkeretekben működnek.

A 2008-as válság után egyébként megfigyelhettük, hogy a szociáldemokrata pártok – különösen ellenzékben – Sweeney-hez hasonlóan kárhoztatták a szabályozatlan piacok káros hatásait és ezek állam általi regulálását követelték. Ám amennyiben a szociáldemokrata kormányzás alatt a választó nem érzékel érdemi változást a piacok határozott szabályozása terén, akkor a baloldali pártok hitelessége csorbát szenvedhet. Az európai baloldali kormányok példái rendre azt mutatják, hogy a piaci realitásokkal szemben nekik is meg kell alkudniuk, jó esetben arra lehetnek képesek, hogy növeljék a költségvetés mozgásterét, az állami adóbevételeket, nagyobb lehetőséget nyitván ezzel a klasszikus baloldali programok (pl. bérlakásépítés, segélyek növelése, oktatás hozzáférhetővé

tétele minél több ember számára) megvalósítására. Mint az alábbiakban látni fogjuk, többek között éppen a piacok megváltozása és a költségvetés korlátainak szűkülése hozta magával az 1990-es években azt az új baloldali irányzatot (Harmadik Út), amely a korszerű baloldal megteremtését tűzte zászlójára.

I.5. Történeti tanulságok

A XIX. század idején és a XX. század első évtizedeiben a baloldal jelentős (tehát nem kizárólagos) része, azaz a kommunisták számára az ellenség definiálása és a teendő egyértelmű volt: a kapitalista rend és annak erőszakos megdöntése, a proletárdiktatúra bevezetése. Ez hívószóként is erőteljes volt, ahogy azt, többek között, a Szovjetunió vezetésével létrejött szocialista világrendszer is mutatja. A XIX. század utolsó harmadában létrejövő szociáldemokrácia – komoly belső viták és meghasonlások közepette – különvált Nyugat-Európában a kommunistáktól, és elvetette a polgári társadalom erőszakos, forradalmi úton való megdöntését. A szociáldemokrácia ezzel két tűz közé került: a vele szemben álló polgári-tőkés politikai rendszer, annak képviselői és a radikális kommunisták egyaránt ellenségüknek tekintették. A szociáldemokrácia virágkora akkor kezdődött el, amikor az 1940/50-es évek folyamán sikerült tisztázni az ideológiai alapkérdéseket. E tisztázás lényege, hogy az európai balközép, azaz a szociáldemokrácia végleg leszámolt a tőkés rendszer forradalmi úton való megdöntésével, mondván, hogy csakis demokratikus, többpárti választások útján kíván hatalomra jutni. Tisztázódott az is, hogy tudomásul veszi a polgári magántulajdonon alapuló rendet, igaz, erőteljes korrekciókkal: a fontosabb ágazatokban államosít, és keynesiánus

alapon avatkozik be a gazdaságpolitikába, az ingyenes egészségügyi ellátást kiterjeszti a lakosság minél szélesebb rétegeire.

A legnagyobb ideológiai-politikai fordulat a legrégebbi szociáldemokrata párthoz, az 1875-ben megalakult Németországi Szociáldemokrata Párthoz (SPD) kötődik, amely a II. világháború utáni nyugat-németországi politika mellőzött szereplőjének számított. Az 1959-es [Bad Godesberg-i program](#) azonban mérföldkőnek bizonyult: ez alapozta meg a későbbi sikereket, kormányképessé és szélesebb tömegek számára elfogadhatóvá téve a pártot. Emellett nem elhanyagolható tényező, hogy az SPD vezetése személyileg is alaposan megújult az 1950-es évek végén, már ekkor feltűnt vezetői között a neves Willy Brandt.

Az új program szerint a demokratikus szocializmus megvalósítása csakis az emberi méltóság és szabadság tiszteletben tartásával képzelhető el, alapértékként pedig a szabadságot, igazságosságot és a szolidaritást jelölte meg. Hitet tett a német alkotmányos rendszer mellett, és kiállt a német újraegyesülésért is. Szót emelt a nagyvállalatok túlzott befolyása ellen, és a magántulajdon elvének tiszteletben tartása mellett szükségesnek látta a társadalom jövedelmeinek igazságos elosztását, valamint a magántulajdon összeegyeztetését a szociális igazságossággal.

A Bad Godesbergben elfogadott és egészen harminc évig érvényben lévő program segítette néppárttá tenni az SPD-t, és történetének eddigi legsikeresebb szakasza kezdődött el ezzel. Willy Brandt kancellárként az ország vezetője volt 1969–1974 között, az SPD pedig 1972-ben a listás szavazatok 45%-át nyerte el. E sikertörténet azért tanulságos még immáron hat évtized távlatából is, mert egy olyan ideológiai-elvi kérdéseket tisztázó programon alapult, amely világos politikai irányvonalat adott a

német szociáldemokraták közösségének, és az ebből sugárzó magabiztosság mind több választópolgárra hatott meggyőzően. A ma is érvényes tanulság tehát az, hogy *egy párt sikerének előfeltétele az egyértelmű és világos elvi-ideológiai alapokon nyugvó álláspont kialakítása kora legfontosabb politikai-társadalmi kérdéseiről, valamint annak meggyőző közvetítése.*

Azonban a társadalmi, gazdasági és politikai változások kikezdhetik még egy jó pártprogram politikai szavatosságát is. Az 1973-as és az 1979-es olajválság, a Reagan és Thatcher fémjelezte neokonzervativizmus/neoliberalizmus komoly kihívások elé állították a szociáldemokraták által favorizált skandináv és német jóléti államokat, pontosabban azok gazdasági fenntarthatóságát. Az 1980-as években és az 1990-es évek első felében a szociáldemokraták Nagy-Britanniában és az NSZK-ban is ellenzékbe kerültek, méghozzá több parlamenti cikluson át. Így nem meglepő, hogy egyre többen látták szükségesnek a szociáldemokrácia elméleti és politikai megújítását.

I.6. A Harmadik Út a hibás?

A balközép pártok újbóli felemelkedésére az 1990-es években került sor, és ez új szakaszt jelentett az európai szociáldemokrácia történetében, melyet elsősorban Tony Blair, brit kormányfő (1997–2007) és Gerhard Schröder, német kancellár (1998–2005) harmadikutas politikája fémjelzett. Ez abból indult ki, hogy az 1950-es, 60-as évek sikeres szociáldemokrata politikája immáron nem folytatható, mert azóta jelentősen átalakult a társadalom: a baloldal bázisát adó hagyományos munkásosztály egyre kevésbé létezik, ellenben nagy munkavállalói tömegek jelentek meg a szolgáltató szektorban, és éppen a Harmadik Út hulláma idején indult el az emberi életmódot forradalmasító internet is.

A harmadikutas megközelítés igazát alátámasztani látszott, hogy pl. a brit Labour az 1970-es évek második felében és az 1980-as években hiába képviselt egyértelmű baloldali programot, a neokonzervatív Thatcher-kormány megannyi erősen vitatott intézkedése ellenére sem tudott hatalomra jutni egészen 1997-ig. Ez idő tájt a NSZK-ban is nehéz helyzetbe kerültek a szociáldemokraták: 1982–1998 között ellenzékbe kényszerültek. A skandináv országokban vagy Ausztriában ugyan erősek maradtak a szociáldemokraták pozíciói, de a német és a brit példa azokat igazolta, akik szerint a hagyományos szociáldemokrata programmal már nem lehet választást nyerni.

A szociáldemokrata politika reformjának nagy hatású elméleti megalapozója Anthony Giddens szociológus professzor volt, aki külön könyvben is összefoglalta az új szociáldemokrata politika elveit.² A Harmadik Út egyértelműen a politikai közepet szólította meg: nem azonosította magát a neoliberalizmus állami újraelosztást és szociális juttatásokat erőteljesen korlátozó, szakszervezeteket visszaszorító politikájával, de a régebbi jóléti szociáldemokrata felfogáshoz sem kívánt visszatérni.

Ez az új szociáldemokrácia a korábbinál jobban számít az egyén részvételére, közreműködésére, kezdeményezőkétségére a társadalom és a saját problémái megoldásában, a helyi szintű ügyek tekintetében pedig a helyi közösségekre, mondván, hogy „a társadalmi kohéziót nem

---

² Anthony Giddens: A Harmadik Út. A szociáldemokrácia megújulása. Agóra Marketing, Bp., 1999

lehet az állam fentről lefelé irányuló akcióival vagy a hagyományokra hivatkozva kierőszakolni.”³

Giddens az új szociáldemokrácia elveként szögezte le, hogy „felelősség nélkül nincs jog”. A Harmadik Út szemléletét áthatotta, hogy az államnak egyfelől meg kell teremtenie a szegényebb rétegek és az egyén felemelkedésének lehetőségét, de magának az egyénnek aktívan is hozzá kell járulnia ehhez. „A munkanélküli segélynek például az aktív álláskeresés követelményét kellene magába foglalnia, és a kormány dolga azt biztosítani, hogy a jóléti ellátó rendszerek ne tartsanak vissza az aktív álláskereséstől”.⁴ Az egyéni felelősség szerepe s értéke a hagyományos baloldali felfogáshoz képest tehát megnő. Az állam és a közösségek közötti kapcsolat is újraértelmeződik, amennyiben ez az új baloldali politika részvételt, közreműködést, kezdeményezőkézséget várt tőlük is. Továbbá e politikafölfogás szerint az állam kiszervezhet bizonyos állami feladatokat civil szervezeteknek, ügynökségeknek, vagyis a kormányzat tevékenysége governance típusúvá válik.

Giddens szerepet szánt az államnak a közjavak biztosításában, az érdekek artikulálásában, a hatékony jogrendszer megteremtésében, de felhívja a figyelmet, hogy a társadalmi mozgalmak olyan ügyeket karoltak fel, amelyek kívül estek a hagyományos szociáldemokrácia hatókörén (pl. ökológia, állatjogok, szexualitás). Ha viszont „baloldalinak lenni annyi, mint hinni az emancipációs politikákban”,⁵ akkor egy baloldali kormányzat nem veheti semmibe ezeket a mozgalmakat, és tanulnia kell tőlük.

---

³ Uo.: 49.o.

⁴ Uo.: 78.o.

⁵ Uo.: 53.o.

Az új baloldali felfogás hatott a gyakorlati politikára is, amikor a balközép kormányok kísérletet tettek bizonyos juttatások feltételekhez kötésére és megszigorítására (lásd a német Schröder-kormány segélyezési reformját, az Agenda 2010 programjának elfogadását 2003-ban). Ezeknek a lépéseknek persze költségvetési-megtakarítási vonzata is volt, illetve ilyen célokat is szolgált: a Blair- és a Schröder-kormány egyaránt felelős költségvetési gazdálkodást hirdetett, két vezetője határozottan ellenezte a deficitet növelő politikát. Ahogy [1998-as közös iratukban](#) – a korábbi baloldali politikára is visszautalva – írták, a szociális igazságossághoz vezető utat egyre magasabb kiadások kísérték, tekintet nélkül a magas adók versenyképességre, foglalkoztatottságra gyakorolt hatására. A társadalmi igazságosság azonban, írta a két politikus, nem a közkiadások mértékén múlik, hanem azok hatékony felhasználásán, és azon, hogy ez mennyire teszi lehetővé, hogy az emberek segítsenek magukon (3.o.).

A harmadikutas felfogásban az államosítás már nem játszik szerepet, ellenkezőleg: egyes állami szolgáltatások privatizációjára (pl. vasút, energiaszektor) került sor. Az államnak az egyént védő szerepe szintén csökken, ellenben a piac és a nagyvállalatok érdekeinek fokozottabb figyelembevételét regisztrálhatjuk a deregulációs intézkedésekben, valamint a munkavállalók számára olykor kedvezőtlen, rugalmasabb foglalkoztatási szabályok és formák megerősítésében, kialakításában (lásd pl. az olyan atipikus foglalkoztatási formákat, mint a munkavállalói kölcsönszerződések, részmunkaidő, távmunka). Nem csoda, hogy a harmadikutas szociáldemokrata kormánypartok és a szakszervezetek között elhidegült a viszony.

Az ilyen új baloldali kormányok társadalmi – sokszor juttatásokat csökkentő – reformjai, a nagytőkéhez való megengedőbb viszonya komoly

ellenérzéseket váltott ki a hagyományos baloldali szavazórétegekben, ami egy idő után e kormányok támogatottságának jelentős mértékű csökkenésében fejeződött ki. 2005-ben Németországban, 2008-ban Olaszországban, 2010-ben az Egyesült Királyságban ért véget a baloldali vezetésű kormányzás, de az igazi problémák csak a 2008-as világgazdasági válság után sújtották a szociáldemokrata pártokat. 2018-ra a nemzetközi szociáldemokrácia súlyos válságba került, Európa nagyobb részében ezeket a pártokat (a brit Munkáspárt kivételével) támogatóik nagy része elhagyta. A német SPD-t a kispárti lét fenyegeti, a francia PS katasztrofális vereséget szenvedett 2017-ben, a görög PASZOK ténylegesen kispárttá vált, a cseh ČSSD vagy a holland Munkáspárt úgyszintén, a lengyel Egyesült Baloldal 2015 óta parlamenten kívüli párt, a magyar baloldal pedig elvesztette társadalmi támogatottsága nagy részét.

2012 februárjában – tehát már a brit Munkáspárt kormányzása után – a Fabian Society politikai agytröszt honlapján jelent meg [The Economic Alternative](#) címe egy sokszerzős írás, amely nem titkolta azzal a szándékkal született, hogy befolyásolja a Labour politikáját. Meg kell haladni, mondják a szerzők, azt a személetet, amely szerint nincs más lehetőség: választani kell a költségvetési kiadáscsökkentés és az adóemelés között. Ennek szellemében egy állami befektetési bank létrehozását javasolják, mely kötvények eladásával teremtené pénzügyi alapot, és ebből adna kölcsönöket lakásépítéshez, infrastrukturális és gazdasági növekedést segítő beruházásokhoz. Javasolják továbbá a munkaadók társadalombiztosítási járulékainak csökkentését a munkahelyteremtés ösztönzése érdekében, munkahely biztosítását a 12 hónapja munkanélkülieknek, valamint a gazdagok megadóztatását.

E javaslatok erőteljesebb állami beavatkozást vetítenek előre, de ez az írás is tisztában van azzal a korábban már említett alaptilemmával, hogy a globális kapitalista gazdasági rendszerben egy baloldali kormányzat miként tudja előteremteni a szociális ígéreteihez szükséges állami pénzmennyiség fedezetét. „Moglehet, írják a szerzők, hogy a baloldal nem szereti, de el kell fogadnia, hogy a kormányoknak meg kell őrizniük a kötvénypiacok bizalmát.” (3.o.) Másként fogalmazva, ez az írás is számot vet a magángazdaságnak azzal az erejével, amelyet még egy erős, az állam hatalmát céljai elérésre használó baloldali kormány is kénytelen figyelembe venni (ahogy azt láttuk az eredetileg szélsőbalos Sziriza-kormány esetében, 2015-ben).

Nick Pearce, az IPPR (Institute for Public Policy Research) progresszív brit agytröszt igazgatója a társadalmi igazságosság, egyenlőség újragondolását szorgalmazta a [What should social democrats believe? című írásában](#), amely 2013-ban jelent meg a *Juncture* folyóiratban. Szerinte a társadalmi igazságosságot a személyes szabadság, a demokratikus öngazgatás vagy az emberi kapcsolatok elsődlegessége értékeire vonatkoztatva kellene újragondolni. Pearce hivatkozik Elisabeth Andersonra, aki szerint az egyenlőség nem azonos a materiális javak egyenlő megosztásával, hanem inkább az egalitárius társadalmi viszonyokkal, amelyben a hatalom, a pozíció és a megbecsülés tekintetében egyenlők a polgárok.

Pearce rámutat arra, hogy bár a szavazók többsége túl nagyra tartja a szegények és a gazdagok közötti szakadékot, de nem támogatja, hogy a kormányzat ezt a gondot az állami újraelosztással mérsékelje (pl. – tehetjük hozzá – adóemeléssel). Pearce úgy véli, hogy a civil társadalmat kell kiszélesíteni, a közkultúrát erősíteni, nem pedig a kormányzat polgárok

mozgásterét korlátozó intézkedéseire várni. A szerző tehát nem azt javasolja, hogy a baloldal ne harcoljon a növekvő társadalmi különbségek ellen, hanem azt, hogy *ezt ne pusztán az államtól várva és az állam eszközeiben bízva tegye, hanem építsen az egyének és civil csoportok öntevékeny akcióira, kezdeményezéseire*. Eszerint a modern szociáldemokrácia az állami hatalom koncentrációjával és az állami paternalizmussal szemben az egyén szabadságára és a kezdeményező civilekre épít. Pearce leszögezi, hogy a politikát nem az elitek, hanem az egyszerű emberek ügyei szerint kell alakítani, és olyan radikális demokratikus mozgalmakat, akciókat tart szükségesnek, amelyek megváltoztatják az elitek által kialakított szabályokat.

Nem egy gondolkodó akad, aki a szociáldemokrata pártok mostani nehéz helyzetéért a Harmadik Utat teszi felelőssé. E kritikák közös pontja, hogy a harmadikutas kormányok miközben fájdalmas megszorításokat hajtottak végre, komoly engedményeket tettek a munkaadóknak, és elfordultak a munkavállalói rétegektől, hovatovább alig lehet megkülönböztetni az ilyen baloldali pártokat a jobboldali, konzervatív pártoktól. Rob Manwaring és Paul Kennedy, a *Why The Left Loses* c. könyv szerkesztői egyenesen azt állítják, hogy amikor Blair és Schröder meghirdette a Harmadik Út hegemóniáját, a baloldal hanyatlása megkezdődött, és több európai példára utalva bizonyítják, hogy 2008 után a szociáldemokrácia általános visszaszorulása regisztrálható.⁶

Sheri Bermann, a Columbia University professzora szerint sok megfigyelő számított a baloldali pártok felemelkedésére a 2008-as gazdasági válságot követően, hiszen sokan a neoliberális politikát okolták a nehézségekért. A

---

⁶ Why The Left Loses? The decline of the center-left in comparative perspective. Policy Papers, Bristol-Chicago, 2018, 7.o.

Why The Left Loses c. könyv előszavában azonban úgy véli, hogy a balközép nem rendelkezett a válságkezelésre vonatkozó meggyőző üzenetekkel, és nem tudta elmagyarázni, miként lehet a növekedést elősegíteni úgy, hogy közben a polgárokat megvédi a szabadpiac káros hatásaitól.⁷ Ehelyett a balközép továbbra is védte a neoliberalizmusban feloldott, elavult politikát, mely alig különbözött a jobbközép pártok politikájától. Hiányzott a meggyőző válasz arra, hogy hogyan lehetne kezelni a növekvő diverzitást, és nem volt olyan vízió sem, amely igazodott volna a változó demográfiai és kulturális realitásokhoz. Ehelyett a balközép a multikulturalizmus üzenetét tolta előtérbe, csak hogy ez nem volt alkalmas a társadalmi konfliktusok megfékezésére. Ehhez képest a 2016-os Brexit-referendumon számos munkáspárti szavazó voksolt az EU-ból való kilépésre, és aránytalanul sok alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, munkásosztályhoz tartozó amerikai Donald Trumpra.

Rob Manwaring és Paul Kennedy úgy fogalmazzák, hogy állítsanak bármit is a Harmadik Út védelmezői, köztük Anthony Giddens, a tény az, hogy a szociáldemokrácia valójában adaptálta a neoliberalizmust: visszaszorította-korlátozta a redisztribúciót (emlékeztetőül: Giddens a könyvében azt állítja, a Harmadik Út nem egyenlő a neoliberalizmussal). A Harmadik Út pragmatizmusa téveszmének bizonyult, túlságosan közel került a kapitalista közgazdasági szemlélethez. „Ha a neoliberais szociáldemokrata kormányok nem tudják realizálni a méltányosságot, a befogadást vagy a piacoktól való határozott védelmet, akkor mire valók egyáltalán a szociáldemokrata kormányok?” – élezi ki a szerzők a kérdést.⁸

---

⁷ Uo. 3.o.

⁸ Uo. 205–206.o.

E kritikán érdemes elgondolkodni, ugyanakkor kiegészítésre szorul: volt idő, hogy a harmadikutas politika nagyon is jól rezonált a választók jelentős részében. Tony Blair 1997-ben elsöprő választási győzelmet aratott, Gerhard Schröder 1998-ban aratott szintén jelentős sikert. Erre lehet mondani, hogy kormánypárti ellenfeleik, így pl. a brit konzervatívok vagy a német kereszténydemokraták kormányzása már meglehetősen megfáradt a végére, csakhogya két politikai személyiség képes volt megismételni a választási győzelmét: Tony Blair két alkalommal is (2001-ben és 2005-ben), Gerhard Schröder pedig a 2005-ös Bundestag-választásokon a padlóról hozta föl pártját, mely legfőbb vetélytársával, a CDU/CSU-val szinte azonos eredményt ért el. De magyar példát is tudunk hozni: 2006-ban Gyurcsány Ferenc, miközben kormányfőként (bevallottan) a harmadikutas politikát igyekezett adaptálni a hazai viszonyokra, újabb parlamenti választást nyert.

A legfontosabb azonban az, hogy Manwaring és Kennedy nem ad választ arra, hogy miként lehet sikeres szociáldemokrata politikát a piacok ellenében, a nagyhatalmú konszernekkel szemben folytatni. A Harmadik Út viszont épp a piacok és a baloldali politika közti egyensúlyt igyekezett megteremteni. Abban van igazság, hogy hosszabb távon ez a fajta baloldali politika egyre inkább eltüntette a különbségeket a jobb- és a balközép között, de válasz volt az említett problémára.

Anthony Giddens az európai szociáldemokraták 2010-es években bekövetkezett erőteljes visszaszorulásának ismeretében sem látja hibának a Harmadik Utat. [A Handelsblatt német üzleti lapnak adott interjújában](#) (2018) tagadta, hogy ez az új megközelítés kárt okozott volna a szociáldemokráciának. Szerinte legkésőbb a nyugati világ összes államára hatalmas hatással lévő 2008-as válság után egyértelmű lett, hogy nem

fenntartható a szociáldemokrata kiadási politika, s ezért érintette a válság mélyebben a szociáldemokratákat, mint a konzervatívokat. Csakhogy – amint az II. fejezetből majd kiviláglik – a német szociáldemokraták népszerűsége a harmadikutas kormányzati politikájuk, politikai útkeresésük és személyi problémáik következtében a 2005-ös választások után, vagyis még a nagy válság előtt került lejtmenetbe. A válság tehát fontos, de nem egyedüli oka a szociáldemokraták visszaszorulásának.

A liberális-neoliberális és a harmadikutas felfogástól való eltávolodást (vagy ha tetszik: a giddensi fordulat előtti politikához való visszatérési kísérletet) tükrözik pl. a brit Labour 2017-es választási manifesztumának azon pontjai, amelyek fokozottabb állami szerepvállalásban látják a sikeres baloldali politizálás lehetőségét. „A köztulajdon a fogyasztók javát szolgálja, biztosítva az ő érdekeik elsődlegességét és a szolgáltatások demokratikus elszámoltathatóságát” – olvashatjuk indoklásul [a Munkáspárt 2017-es programjában](#) (19.o.). A következő évek nagy kérdése, hogy az európai szociáldemokrácia valóban egy erőteljesebben balra húzó, az állam szerepét kiemelő politizálásban találja-e meg a kiutat a válságból egy olyan korban, amely – mint arról fentebb szó volt – sok mindenben különbözik az 1950-es, 1960-as évek szociáldemokrata jóléti államok korától.

I.7. Átgondolásra váró kérdések és értékek

A baloldali gondolkodóknak és pártoknak tehát többek között arra kell keresniük a választ, hogy:

- Miként lehetséges manapság a baloldali politikát összeegyeztetni a piacok, a nagyvállalatok és az individualizmus igényeivel, érdekeivel?

- Miként lehetséges a baloldali pártokat élesen megkülönböztetni a jobbközéptől?
- Miként tudnak hitelesen politizálni a balközép politikai erők a szélsőjobb, szélsőbal szorításában úgy, hogy ne tűnjenek túlzottan a politikai-gazdasági elit kiszolgálóinak?

Emellett át kell gondolni a szociáldemokrata értékeket is, és a mai kihívásokhoz kell igazítani azokat. Így például a szabadságét. Mert a digitális adatok algoritmusok segítségével való gyűjtése, a polgárok állam vagy magáncégek által való megfigyelése korlátozhatja, sértheti az egyén szabadságát. Ezért a szociáldemokratáknak (is) újra kell gondolniuk az állampolgári szabadságot védő és biztosító határok kérdését. Persze nem könnyű megmondani, mi a megfelelő határ az egyén privátszférájának védelme és az állam igényei között, nem szólva arról, hogy épp annak az államnak kellene ezt megtennie, amely a terrorizmus fenyegetésére hivatkozva Nyugaton is előszeretettel él az új megfigyelési eszközök (pl. cyber-megfigyelések, arcfelismerő rendszerek, térfigyelő kamerák, digitális adattárolás) bevetésével.

A szabadság után vegyünk egy másik két értéket, az egyenlőségét és a szolidaritását, mely a bevándorlás fényében szintén újragondolásra szorulnak. Ha egy adott ország összlakosságán belül már jelentékennyé, legalább 5-10%-ossá válik az idegen, más kultúrájú népesség aránya, akkor a közszolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés elve ez esetben azt jelenti, hogy a befogadó államnak pozitív diszkriminációt kell alkalmaznia a javukra: segélyeket, nyelvtanfolyamokat, ingyen szállásokat biztosítani a menekültek/bevándorlók számára, akik természetesen az ottani közszolgáltatásokat (kórházak, tömegközlekedés, közigazgatás) is igénybe veszik. Ez utóbbiak kapacitása az elmúlt évek tapasztalatai szerint jelentős

számú idegen népesség esetén nem tud lépést tartani a növekvő igényekkel, csak akkor, ha ezen közszolgáltatásokat ellátók számát az állam megnöveli. Ez viszont jelentős kiadásokkal jár, melyhez a fedezetet az állam a nem bevándorló őslakosság adóiból és más hozzájárulásaiból biztosítja – legalábbis részben, hiszen jó esetben a bevándorlók mind nagyobb része helyezkedik el a munkaerőpiacon, és így maga is hozzájárul ellátása költségeihez. Nem meglepő, hogy a szolidaritás és az egyenlőség elve alapján a szociáldemokrata pártok kiálltak a bevándorlók jogai mellett, ám ezzel szembekerültek az őslakosság egy részének érzéseivel, érdekeivel, akik a megszokott életüket látják veszélyben a migráció következményei miatt. Erre csaptak le azok a bevándorlásellenes pártok, amelyek az elmúlt években a legtöbb európai országban hatalomra jutni ugyan nem tudtak, de jelentős szavazói támogatottságra tettek szert. Ezt figyelembe véve, az egyenlőség és a szolidaritás értékét magáénak valló szociáldemokrácia akkor lehet a jövőben sikeres, ha nem veszi semmibe az őslakosság érzéseit, érdekeit, és képes meggyőzni a választók többségét, hogy a bevándorlás nem ássa alá az ő jólétüket. Giddens a migráció ideiglenes korlátozását tartja szükségesnek, hozzátéve, hogy a jobboldal témáit komolyan kell venni és azokra megoldást kell kínálni (lásd a már említett [interjúját](#)).

II. A baloldal európai hanyatlása

Az alábbiakban vázoljuk az európai baloldali pártok hatalmi pozícióit, majd a németországi SPD helyzetének elemzésére kerül sor, végül az európai tapasztalatok fényében a magyar baloldali pártokat vizsgáljuk meg.

II.1. Baloldali pártok hatalmi pozíciói Európában

A dolgozat leadásakor (2018. december) a 28 európai uniós tagállamból 11 országban részesei a kormányoknak a balközép/szociáldemokrata pártok. Legtöbb esetben azonban nem ők adják a kormányfőt, vagyis kisebbségi (junior) koalíciós partnerként szerepelnek. Mindössze öt ország élén áll balközép kormányfő a huszonnyolcból:

- Málta, Joseph Muscat (Munkáspárt)
- Portugália, António Costa (PS)
- Spanyolország, Pedro Sánchez (PSOE)
- Svédország, Stefan Löfven (SAP) – ügyvezető miniszterelnök
- Szlovákia, Peter Pellegrini (Smer)

1. táblázat: Balközép/szociáldemokrata pártok hatalmi pozíciója az EU tagállamaiban⁹

Országok	Párt	Nemzeti törvényhozási mandátumarány	Kormányon	Ellenzékben	Európai Parlament (az országokat megillető mandátumokon)
Ausztria	SPÖ	Alsóház: 52/183 (28%) ¹⁰ Felsőház 21/61 (34%)	Nem	Igen	5/18

⁹ Az adatokat, a <http://www.parties-and-elections.eu/countries.html> adatbázisból, a <https://www.wahlrecht.de/> honlapról és a Wikipedia English-ből vettük. A százalékos számítás a szerző végezte.

¹⁰ A százalékok a parlamenti – alsó- és felsőházi – mandátumarányokra vonatkoznak, nem a listás eredményekre.

Belgium	PS	Alsóház: 23/150 (15%) Felsőház 9/24 (37%)	Nem	Igen	3/21
	SP.A.	Alsóház: 13/150 (8%) Felsőház 5/35 (14%)			
Bulgária	BSP	79/240 (32.9%)	Nem	Igen	4/17
Ciprus	EDEK	3/56 (5%)	Nem	Igen	1/6
Csehország	ČSSD	Alsóház 15/200 (7.5%) Felsőház 13/81 (16%)	Igen	Nem	4/21
Dánia	Szociáldemokraták	46/179 (25.6%)	Nem	Igen	3/13
Egyesült Királyság	Labour	Alsóház 257/650 (35.5%) Felsőház 186/791	Nem	Igen	20/73
Észtország	SDE	14/101 (13.8%)	Igen	Nem	1/6
Finnország	SDP	35/200 (17.5%)	Nem	Igen	2/13
Franciaország	PS	Alsóház 26/577 (4.5%) Felsőház 75/348 (21.5%)	Nem	Igen	10/74
Görögország	PASOK	18/300 (6%)	Nem	Igen	2/21

- info@meltanyosság.hu
- www.meltanyosság.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

		(A Demokratikus Szövetségen belül)			
Hollandia	Pdva	Alsóház 9/150 (6%) Felsőház 8/75 (10.6%)	Nem	Igen	3/26
	SP	Alsóház 14/150 (9.3%) Felsőház 9/75 (12%)	Nem	Igen	2/26
Horvátország	SDP	34/151 (22.5%)			2/11
Írország	Labour	Alsóház 7/158 (4.4%) Felsőház 4/60 (6.6%)	Nem	Igen	0/11
	Szociáldemokraták	Alsóház 2/158 (1.2%) Felsőház 0/60			
Lengyelország	SLD	-	Nem	Igen	3/51
Lettország	Saskaņa	23/100 (23%)	Nem	Igen	1/8
Litvánia	LSDP	8/141 (5.6%)	Nem	Nem	2/141
	LSDDP	11/141 (7.8%)	Igen	Nem	-
Luxemburg	LSAP	10/60 (16.6%)	Nem		1/6
Magyarország	MSZP	15/199 (7.5%)	Nem	Igen	2/21
	DK	9/199 (4.5%)			2/21

Málta	PL	37/67 (55%)	Igen	Nem	3/6
Németország	SPD	Alsóház 153/709 (21.5%)	Igen	Nem	27/96
		Felsőház 20/69 (28.9%)			
Olaszország	PD	Alsóház 111/630 (17.6%)	Nem	Igen	26/73
		Felsőház 52/315			
Portugália	PS	86/230 (37.35%)	Igen	Nem	8/21
Románia	PSD	Alsóház 149/329 (45.2%)	Igen	Nem	14/32
		Felsőház 71/136 (52.2%)			
Spanyolország	PSOE	Alsóház 84/350 (24%)	Igen	Nem	14/54
		Felsőház 62/265 (23.3%)			
Svédország	SAP	100/349 (28.6%)	Igen	Nem	5/20
Szlovákia	Smer	48/150 (32%)	Igen	Nem	4/13
Szlovénia	SD	Alsóház 10/90 (11%)	Igen	Nem	1/8

E táblázat adatai alapján azt mondhatjuk, hogy a balközép politikai erők helyzete válságos. A 28 uniós tagállam nagyjából egyharmadában vesznek részt a kormányban, de olyan kiemelkedő jelentőségű országokban, mint az Egyesült Királyság, Olaszország, Franciaország még csak koalíciós partnerként sincsenek jelen.

- info@meltanyosság.hu
- www.meltanyosság.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Parlamenti súlyt tekintve (ha kétkamarás parlamentről van szó, az alsóház az érdekes, mert az szokott a törvényhozás centruma lenni) a balközép pártok egyértelmű visszaszorulásáról lehet beszélni. A parlamenti (alsóházi) mandátumok 30% feletti arányával a szociáldemokrata pártok csak Bulgáriában, az Egyesült Királyságban, Máltán, Romániában és Szlovákiában rendelkeznek. Kifejezetten aggasztó tény az európai baloldal számára, hogy a parlamenti (alsóházi) mandátumokból való 10%-os részesedés alatt van több országban is a balközép: Belgiumban (igaz, a másik baloldali párt 10% felett áll egy kicsivel), Cipruson, Csehországban, Franciaországban, Görögországban, Hollandiában, Írországban, Litvániában, Magyarországon. Lengyelországban az SLD a legutóbbi 2015-ös parlamenti választások idején nem jutott be a parlamentbe.

Ezeket az adatokat ki kell egészíteni az egyes pártok választási szerepléseinek tendenciájával, és néhány baloldali párt esetében drámai visszaesésekről tudunk számot adni. A francia szocialisták (PS) 2012-ben még 29.4 %-os listás eredményt tudtak szerezni, ám François Hollande népszerűtlenné vált elnöksége magával rántotta a pártot is, mert 2017-ben 7.5%-ra szintre zuhant a párt. Hasonlóan drámai visszaesést könyvelt el a magyar MSZP 2010-ben, amikor is a 2006-os 43.2%-os listás eredménye négy év múlva 19.3 %-ra olvadt, 2018-ban pedig (a Párbeszéddel szövetségben) a párt történetének egyik legrosszabb eredményét könyvelték el, 11.9%-ot. A holland PvdA 2012-ben még 24.8%-ot tudott listán szerezni, 2017-ben már csak 5.7%-ot, vagyis egykori szavazóinak mintegy háromnegyedét veszítette el egyik választásról a másikra.

II.2. A német SPD válsága

- info@meltanyosság.hu
- www.meltanyosság.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Több okból is érdemes kiemelten foglalkozni a német szociáldemokraták helyzetével. Az 1890 óta létező SPD Európa egyik legfontosabb szociáldemokrata pártja. Az NSZK II. világháború utáni története során olyan kancellárokat – Willy Brandt, Helmut Schmidt, Gerhard Schröder – volt képes az ország élére állítani, akik nemzetközileg is jelentős befolyású politikusoknak számítottak. Az 1989/90-es magyar rendszerváltozás után tovább nőtt a német–magyar politikai kapcsolatok jelentősége, ebből adódóan a magyar baloldal, elsősorban az MSZP is fontosnak tartotta a német testvérpártjával való kapcsolatok építését. A németországi szociáldemokrácia mozgása emellett közvetlenül is befolyásolta a magyar szocialisták mozgását: a Harmadik Út kézlényomatát magán viselő, 2003-ban bevezetett munkaügyi-szociálpolitikai reformok és az azok mögött lévő ideológia Gyurcsány Ferenc kormányfőre, a 2007 elején megválasztott Martin Schulz SPD-pártelnök pedig Botka László MSZP-s miniszterelnök-jelölt „Tegyük igazságot!” kampányára hatott, hiszen Schulzhoz hasonlóan Botka is a szociális igazságosságot helyezte mondanivalója középpontjába. Természetesen a német baloldal ötleteit nem változtatás nélkül vették át a magyar szocialisták, hanem a sajátjaikkal kiegészítve igyekeztek adaptálni azokat a magyarországi viszonyokra, de az látszik, hogy a magyar baloldal számára egyáltalán nem közömbös, ami a német szociáldemokratákkal történik, hiszen tőlük is kaphatnak politikai ötleteket. Csakhogy az utóbbiak is eléggé nehéz helyzetben vannak, s ennek okait vázoljuk az alábbiakban.

Az SPD választási eredményei 1949 után a következőképpen alakultak:

2. táblázat: Az SPD választási teljesítménye 1949 óta¹¹

---

¹¹ A táblázat forrásai:

https://www.bundestag.de/parlament/wahlen/ergebnisse_seit1949/244692

<https://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>

Év	Listás szavazat	Mandátumszám ¹²
1949	29,2 %	131
1953	28,8 %	151
1957	31,8 %	169
1961	36,2 %	190
1965	39,3 %	202
1969	42,7 %	224
1972	45,8 %	230
1976	42,6 %	214
1980	42,9 %	218
1983	38,2 %	193
1987	37,0 %	186
1990	33,5 %	239
1994	36,4 %	252
1998	40,9 %	298
2002	38,5 %	251
2005	34,2 %	222
2009	23,0 %	146
2013	25,7 %	193
2017	20,5 %	153

Az ARD német közszolgálati televízió [képén](#) szemléletesen látható nemcsak az SPD, hanem a többi párt szerepléseinek tendenciája. Az SPD Willy Brandt idején érte el fénykorát, miután a párt ellenzékben sikeres tartalmi és személyi megújuláson ment keresztül (lásd a Bad Godesberg-i

¹² A Bundestag létszáma többször is megváltozott, pl.1990-ben az újraegyesítéskor vagy az elmúlt ciklusokban az ún. „plusz mandátumok” (*Überhangsmandate*) miatt. Ezért témánk szempontjából a listás szavazatok az izgalmasabbak.

fordulatról föntebb írtakat). Az 1972-es Bundestag-választások jelentették a II. világháború utáni csúcst, amikor az SPD listán a szavazatok 45.8%-át érte el. Ezt követően relatívan nem veszített sok szavazót a párt, de választásról választásra 3-4 százalékpontos visszaesések követték egymást. Helmut Kohl kereszténydemokrata kancellár sikereinek a csúcán, 1990-ben a párt már csak 33.5%-ot volt képes elérni. A legutóbbi felemelkedés Gerhard Schröder harmadikutas politikájának kezdetén következett be: 1998-ban az SPD 40.9 %-ot ért el listán, és ezzel Schröder lett az új német kancellár, 2002-ben pedig 38.5%-al tudott nyerni. 2005-ben viszont már csak a szavazatok 34.2%-ra volt elég a Schröder vezette SPD teljesítménye, aki ezután távozott a politikából, utóda a CDU pártelnöke, Angela Merkel lett. 2005 óta nincs megállás az SPD hanyatlásában: 2009-ben 23%, 2013-ban 25.2%, 2017-ben a II. világháború utáni legrosszabb választási eredmény sújtotta a pártot: 20.5%-os listás eredményt ért el. A legújabb közvélemény-kutatások 20 % alatti támogatottságot mérnek, az [Infratest Dimap kutatóintézet 2018 novemberében](#) 14 %-ost, ami azt jelenti, hogy a Bündniss 90/Grünen (Zöldek) megelőzték az SPD-t, és a szociáldemokraták támogatottságukat tekintve egy szinten állnak a szélsőjobboldalinak minősített, euroszeptikus és bevándorlásellenes AfD-vel. Mindebből az látszik, hogy az SPD mára elvesztette néppárti jellegét, és ha a népszerűségvesztés lefelé mozgó spirálját nem sikerül megállítani, akkor lassanként a kispárti léttel kell szembenéznie.

A számokból az is kitűnik, hogy az igazi nagy törést a 2005-ös Bundestag-választások jelentették a párt történetében, amikor is az 1998-as győzelemhez képest 6 százalékpontos visszaesésre került sor; az SPD azóta nem tud magára találni. Ez a választás a Schröder-korszak vége volt, vagyis a problémák gyökerét vitathatatlanul a párt 1998–2005 közötti kormányzásában kell keresni.

Az SPD-re máig visszaütnék a 2003–2005 között bevezetett Agenda 2010 (*Hartz-reformok*) elnevezésű munkaügyi-szociális megszorító intézkedések, amelyek zavart okoztak a párt hagyományos, alkalmazotti, szerényebb jövedelemmel rendelkező támogatói körében. Az SPD – Die Grünen kormánykoalíció javaslatára ugyanis lényegében összevonták a munkanélküli és szociális segélyt, 18 hónapra csökkentették a munkanélküli segély maximális tartalmát, emellett az egyén részéről aktívabb álláskeresői hozzáállást vártak el a támogatásért cserébe.

Az intézkedéssorozatot a gazdasági nehézségekkel és a magas munkanélküliséggel indokolta a Schröder-kormányzat. És bár a munkanélküliség valóban elkezdett csökkenni, a gazdaság pedig növekedni, ezen intézkedések jótékony hatása alapvetően nem a szociáldemokraták kormányzása, hanem azután, vagyis Angela Merkel kancellársága idején jelentkezett, aki a reform alapvető elemeit megtartotta.

Ekkoriban az SPD viszonya a szakszervezetekkel hűvösebbé vált, és ennek következménye az lett, hogy míg a legnagyobb szakszervezeti szövetség, a DGB korábban egyértelműen az SPD támogatójának számított, mára már nagyobb távolságot tart a szociáldemokratákkal szemben. Ezzel párhuzamosan a DGB CDU-val való kapcsolata valamelyest javult, amit jól mutat, hogy Angela Merkel kancellárként [felszólalt a DGB kongresszusán](#).

A 2005-ös Bundestag-választások után Gerhard Schröder visszavonult a politikától, és az SPD 2005–2009-ben a CDU/CSU-val nagykoalícióban, 2009–2013 között ellenzékben, 2013-tól ismét a Merkel vezette nagykoalícióban töltötte. Ahogy azonban a 2. táblázat mutatja, a párt

eredményei egyértelműen romló tendenciát mutatnak, pedig pl. a négy év ellenzékben eltöltött idő jó alkalom lett volna arra, hogy az SPD hatékony pártreformot vigyen véghez, átgondolja a Hartz-reformokhoz való viszonyát, levonja utólag a harmadikutas politika tanulságait, és arra is lett volna elvileg lehetősége, hogy vezetéváltást hajtson végre. A párt azonban sem tartalmi, sem személyi vonatkozásban nem tudott megújulni.

A 2013-as Bundestag-választások után heves viták robbantak ki párton belül, hogy ismét koalícióra lépjenek-e a kereszténydemokratákkal, ugyanis már az előző nagykoalíció idején (2005–2009) megfigyelhető volt, hogy Angela Merkel kancellár népszerűsége mellett nagyon nehéz az SPD-nek önálló profilt kialakítania. Akkoriban az SPD a koalíciókötést a minimálbérhez kötötte, és abban reménykedett, hogy a következő ciklus végén a választópolgárok előtt ezzel a szakpolitikai sikerrel nagyobb népszerűséget tud szerezni. Ebben súlyosan tévedett: 2017 szeptemberében a párt történetének egyik legrosszabb választási szereplését volt kénytelen elkönyvelni. Ennek tartalmi oka az volt, hogy a párt nemcsak az Agenda 2010-hez való hozzáállásban volt meghasonlott, de nem voltak friss, egyértelmű, meggyőző válaszai a tanulmány elején már részletezett társadalmi-gazdasági változásokra, így pl. a migrációra, az outsourcingra. A 2015-ös nagy bevándorlási hullámnál azt az álláspontot képviselte, hogy be kell engedni a szíriai polgárháború elől menekülőket Németországba, ezért helyeselték Merkel kancellár döntését, mely lehetővé tette több százezer, zömében arab személy Németországba jövetelét. A „Willkommenskultur” kezdetben népszerű volt, de a lakosság lelkesedése a befogadással járó problémák és a 2015-ös szilveszteri kölni események miatt erőteljesen megcsappant. Olyannyira, hogy az erősen bevándorlásellenes AfD a 2017-es Bundestag-választáson 12 %-os eredménnyel jutott be a német törvényhozásba.

Az SPD rossz választási teljesítményének személyi okai egyfelől külsők voltak: Angela Merkel 2015-ig tartó relatíve magas népszerűsége elhomályosította a kommunikációs térben az SPD vezető politikusait, olyannyira, hogy a kancellár személye még a szociáldemokrata szavazók egy részének is elfogadható volt. Merkel catch-all politikát folytatott, hogy személye minél elfogadottabb legyen a német társadalomban: a közhangulat hatására kész volt az atomerőművek működési idejének meghosszabbításáról szóló kormányzati döntés megváltoztatása mellett érvelni, beadta a derekát a minimálbér ügyében, hozzájárult az általános hadkötelezettség megszüntetéséhez is. A kancellár asszony kommunikációja ritkán támadott más pártot (legfeljebb tartományi vagy Bundestag-választási kampány idején, de akkor sem túl élesen), beszédstílusa többnyire a pártérdekeken felülemelkedő, felelősségteljes, megfontolt vezető képét sugallta. Ehhez képest az SPD-nek alig voltak jól kommunikáló vezető politikusai, ráadásul 2013-as kancellárjelöltjüknek, a száraz stílusú Peer Steinbrücknek voltak kommunikációs melléfogásai ([pl. a kancellári fizetés alacsony voltát kifogásoló nyilatkozata](#)).

A párt szervezeti szempontból sem bizonyult versenyképesnek. Az ismétlődő kudarcok és a belső ellentétek sorozatos vezetőváltásokat hoztak: 2005–2018 között az SPD összesen *kilencszer* váltott pártvezetőt. Ennek következtében egy pártelnök átlagban csak másfél évig maradt hivatalában, vagyis a pártnak e 13 év alatt ahhoz kellett hozzászoknia, hogy egy-egy új elnök más emberekkel s másképp képzelel el a párt jövőjét, és ez is aláásta a belső stabilitást. De nem alakult lényegesen jobban a helyzet a szervezet belső életére nagy hatást gyakorló főtitkári poszt körül sem, mert 2005 óta hat pártfőtitkárváltást élt meg az SPD.

A párt belső válságát egyértelműen jelezte kifelé, hogy az [SPD 2018. januári kongresszusa](#) nem elsőprő szavazati többséggel (362:279) tudott csak dönteni a CDU/CSU-val való koalíciós tárgyalások megkezdése mellett, miután a 2017-es választások után nem jött létre az eredetileg kidolgozott CDU–CSU–FDP–Bündniss 90/Die Grünen koalíció. Aztán a tavasszal nagy nehezen felállt nagykoalíció folyamatos belső vitáiból a CDU/CSU, de az SPD is sebzetten került ki a 2018-as tartományi választásokon. Bajorországban [az SPD rendkívül súlyos vereséget szenvedett](#), mindössze 10.4%-os listás szavazatot kapott, miközben 2013-ban még képes volt 20 % elérésére. [Hessenben](#) 10.9%-os szavazatvesztést könyvelhetett el és 23.3%-ot szerzett. A párt problémáit fokozta, hogy a nagykoalíciós kormány politikájával szemben megnőtt elégedetlenség nagymértékben sújtotta az SPD-t is: az elégedetlenkedők az AfD-hez és főként a Zöldekhez pártoltak át. Utóbbi párt sokak szemében nemcsak a 2018-as, jól sikerült vezetőváltással, fiatalos megjelenéssel, a hétköznapi problémák iránti fogékonysággal nyerte el sokak szimpátiáját, köztük olyanokét is, akik számára az AfD szalonképtelen alternatíva, de a kormány már nem elfogadható.

Az SPD egyelőre tanácstalan a német pártpolitikai rendszeren belüli öt érő többféle nyomás láttán. A párton belül nem kevesen vannak, akik szerint népszerűségük helyreállítását a kormánykoalícióból való kilépés biztosítaná; mások az előrehozott választástól tartanak a koalícióból való kilépés esetén – nem véletlenül, hiszen a közvélemény-kutatások még a 2017-es eredménynél is rosszabb szereplést valószínűsíteneek.

Az SPD válsága tehát kettős: tartalmi és személyi. Uwe Jun helyesen állapítja meg, hogy a harmadikutas politika letűnése óta az SPD – más szociáldemokrata pártokhoz hasonlóan – nem volt képes kialakítani a

globalizáció, migráció és technológiai változásokkal kapcsolatos vízióját, megfelelő módon megszólítani e változások miatt elbizonytalanodott választókat, a globalizáció veszteseit, megalkotni egy koherens, hosszú távú stratégiát.¹³

A Hartz IV reformok szelleme mai napig kísérti a pártot, annak ellenére, hogy az SPD az elmúlt években jelentős erőfeszítéseket tett a schröderi megszorítások emlékének feledtetése érdekében. Ez egy „népbarátabb” politika hirdetését jelenti, vagyis a szociális igazságosság erőteljes kommunikálását, a családok és a nyugdíjasok melletti határozott kiállást vagy a minimálbér általános bevezetését (ezt Merkel és a CDU/CSU ellenkezését letörve sikerült az SPD-nek elérnie, igaz némi kompromisszummal: az általános minimálbért fokozatos vezeték be 2015-től).

Andrea Nahles pártelnök 2018 novemberében a Harz IV juttatások alapvető reformját követelő [kommunikációs hadjáratba fogott](#). Ez azonban szakpolitikai szintű politizálás, mely nem pótolja a társadalom egészét átfogó, világos alternatíva fölállítását. Egy ilyen szociáldemokrata alternatívának meg kellene tudnia győznie a választókat, hogy az SPD akkor sem vezetne be a társadalom széles rétegeit érintő megszorító intézkedéseket, ha ő adná a kancellárt. A német szociáldemokrata agendának el kell hitetnie azt is, hogy egy általa vezetett kormány képes korlátozni a nagytőke befolyását, akár a vállalati lobbis ellenében is hajlandó az alkalmazottak érdekeit védeni és elősegíteni, hogy a munkavállalók reálbérei a mostaninál gyorsabban emelkedjenek. Az SPD meggyőző választ kellene adnia azon választók bevándorlással kapcsolatos félelmeire is, akik emiatt az AfD-hez fordultak – ez a mai napig nem sikerült neki.

---

¹³ Why The Left Loses?, 105.o.

A párt [a 2007-es hamburgi alapprogramban](#) a bevándorlás pozitívumát emelte ki. „A bevándorlás hazánkat gazdaságilag és kulturálisan gazdagította” – fogalmaz a program. Igaz, e véleményt gazdasági megfontolások is befolyásolták, mert az SPD e dokumentumban és más nyilvános megszólalásaiban is kifejtette, hogy Németországnak szüksége van a szakképzett külföldi munkaerőre. Hozzá kell tenni, a külföldi szakképzett munkaerő bevándorlását a CDU is támogatta. 2015-ben a több százézer, alapvetően muzulmán (szíriai) bevándorló Németországba engedését nemcsak az SPD pártolta, hanem Merkel kancellár, sőt a CDU meghatározó politikusainak többsége is. A SPD migrációval kapcsolatos álláspontja addig védhetőnek is tűnt, amíg a média és a lakosság jelentős része lelkesen fogadta a bevándorlókat, ám a sok százézer ember elhelyezése, ellátása körüli gondok miatt megszűnt ez a lelkesedés. Ennek okán [2016-ban az SPD \(is\) további népszerűségvesztést könyvelhetett el](#), szavazóinak egy része a bevándorlásellenes AfD-hez áramlott (ez utóbbi különösen a kelet-német tartományokban volt megfigyelhető).

Ami a személyi problémákat illeti, az SPD legfelsőbb vezetésében alig van olyan politikus, aki meggyőzően, érdekesen el tudná magyarázni a párt politikáját. [Az Infratest Dimap 2018. októberi felmérése](#) szerint a hesseni tartományban a választók 79 százaléka hiányol egy olyan központi témát, amellyel a párt lelkesíteni tudná a választókat, és majdnem kétharmaduk nem volt tisztában azzal, hogy a párt mit képvisel. Emellett a párton belüli ellentétek fennmaradásának veszélye áll fenn, amennyiben nem sikerül érdemben javítani a népszerűségi mutatókon, a párton belüli erők (különösen a hatásos szerepléseiről ismert Kevin Kühnert vezette Jusos, a párt ifjúsági szervezete) újult erővel követelheti a nagykoalíció felmondását. Azonban a koalíciós kormányból való kilépés önmagában aligha orvosolja

a párt problémáit, azok ugyanis a fentiek alapján jóval mélyebbek, és oda vezettek, hogy – mint [Kühnert fogalmazott](#) – a választók alig látnak komoly különbségeket a nagy pártok, a kereszténydemokraták és a szociáldemokraták között. A szociális jelszavak hangoztatása ellenére az SPD túlságosan is az elit részének tűnik, nem pedig az alkalmazottak és a szegényebb társadalmi rétegek érdekeit képviselő pártnak.

II.3. A magyar baloldal válsága

A magyar baloldali pártok helyzete még európai összehasonlításban is kifejezetten súlyosnak mondható: amellett, hogy parlamenti mandátumarányuk (lásd 3. táblázat) az európai baloldali pártok átlagos szintje alatt található, legfőbb vetélytársa, a karizmatikus vezetővel és átfogó nemzeti vízióval rendelkező Fidesszel szemben csak nagyon korlátozottan tudott érvényesülni az elmúlt évtizedben.

Az alábbiakban a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és a Demokratikus Koalíció (DK) helyzetével foglalkozunk. Különösen az érdekes számunkra, hogy a magyar baloldal problémái mennyiben hasonlítanak nyugat-európai testvérpártjaiéra, illetve miben különböznek azokétól. Mivel az MSZP a baloldal vezető ereje, és jóval régebben – 1989 óta – van jelen a politikai színtéren, elsősorban vele foglalkozunk az alábbiakban.

3. táblázat: Az MSZP parlamenti választási szereplése 1990-2018 között¹⁴

Év	Listás szavazat	Mandátumszám	Mandátumarány
1990	10,89%	33/386	8.5%
1994	32,99%	209/386	54.1%
1998	32,25%	134/386	34.7%
2002	42,05%	178/386	46.1%
2006	43,21%	190/386	49.22%
2010	19,30%	59/386	15.2%
2014 (MSZP–Együtt–DK–PM–LMP lista)	25,57%	29/199 (Ebből az MSZP-nek 15 képviselő jutott)	7.5%
2018 (MSZP–Párbeszéd lista) ¹⁵	11,91%	20/199 (Később ebből az MSZP-nek 15 mandátuma lett)	7.5%

Részben európai tendenciák is érvényesülnek a magyar baloldal problémáit illetően. Ilyen az e tanulmányban felvetett dilemma, hogy miként lehet sikeres gazdaság- és jóléti politikát egyszerre folytatni. Ez a probléma már az első MSZP–SZDSZ koalíció (1994–1998), a Horn-kormány idején felvetődött.

¹⁴ Nemzeti Választási Iroda honlapja: <http://www.valasztas.hu/ogy2018>
Országgyűlés honlapja: <http://www.parlament.hu/a-partok-kepviselocsoportjai-es-a-fuggetlen-kepviselok-1990->

¹⁵ A 2018-as választáson a Demokratikus Koalíció már önállóan indult, 5.38%-ot listás eredményt ért el

Az országot a szocialista rendszer bukása utáni átalakulásokkal járó nehézségek sújtották, köztük a nagy munkanélküliség, a magas államadósság, a magas költségvetési deficit, az ország erősen korlátozott jövedelemtermelő-képessége, amely a Horn-kormány időszakára rányomta a bélyegét, és ekkor jött a kemény megszorító intézkedések (többek között a felsőoktatási tandíjat bevezető, a szociális juttatásokat csökkentő) bevezető Bokros-csomag. Magyarország így nem élhette át a skandináv baloldali jóléti állam korszakát, de még az SPD-típusú kormányzás alatt sem, amely 1969–1982 között jellemezte az NSZK-t. Másként fogalmazva, *a magyar baloldal kormányra kerülése után, a rideg realitásokkal szembesülve, nem a jóléti arcát mutatta, vagyis nem járta be a nyugat-európai szociáldemokrata pártok erősen jóléti, szociális, osztogató (redistribúciós) szakaszát, amelyet az 1950–60-as évekre tehetünk.* Már a Horn-kormány idején komoly privatizációkra került sor (telekommunikáció, energiaágazat), amelyek nem éppen klasszikus baloldali, hanem liberális intézkedések voltak – igaz, a koalíciós partner éppen az SZDSZ volt, amely maga is szorgalmazta az állami vagyonelemek eladását. A nehéz gazdasági helyzet, a költségvetés szűkös bevételei is arra készítették az MSZP-t, hogy fogadja el a privatizációkat.

Az MSZP 2002-es kormányra kerülésekor már érdekes módon nem az akkor már a nyugat-európai baloldalon mainstreamnek számító Harmadik Utat követte, hanem egy népjóléti osztogatáson alapuló politikával, fizetésemelések ígéretével jutott hatalomra. A magyar baloldal 2004-ben, Gyurcsány Ferenc hatalomra jutásával kezdte követni a blairi-schröderi utat (ennek szükségességéről Gyurcsány több cikket, [esszét](#) is írt), tehát elég *jelentős fáziskéséssel*, hiszen már az 1990-es évek második felében meghatározónak számított Nyugaton a Harmadik Út. Ezt a fáziskését magyarországi belpolitikai viszonyok indokolták: az MSZP akkori vezetői

úgy vélték, hogy a jóléti osztogatások ígérete szükséges Orbán Viktor legyőzéséhez, a 100 napos jóléti program pedig Orbán Viktor hatalomba való visszatérésének megakadályozásához. Ennek pénzügyi korlátai hamar nyilvánvalóvá váltak, ezért a Gyurcsány-féle ideológiai mozgás nem pusztán a Harmadik Út magyarországi adaptációja volt, hanem költségvetési kényszer is. Igaz, a magyar Gyurcsány-kormány [Út a munkához programját](#) nem pusztán megtakarításra, hanem olyan szemléletváltásra irányuló kísérlet is, amelybe a nyugat-európai szociáldemokrácia is belefogott, és amely szerint az egyének is aktívan közre kell működni helyzete javításában, vagyis csakis aktív hozzáállás esetén számíthat az államtól segélyekre. Ha azonban a fáziskésés igaz a harmadikutas politika átvételét illetően, akkor még inkább igaz a nyugat-európai és a magyar társadalom viszonylatában. Nyugat-Európa polgársága már évszázadokkal hamarabb létejtött és megerősödött, mint pl. a közép-európai, köztük a magyarországi, és tőlünk nyugatabbra nem volt a kapitalista rendszert felszámoló szocialista rendszer sem. Ennek ellenére, mint korábban látható volt, a nyugati országokban is komoly politikai árat kellett fizetnie az ottani baloldali kormánypártoknak kiadáscsökkentő politikájukért. Nálunk pedig még komolyabban. Különösen az után, hogy a Horn- és a Gyurcsány-kormány idején a lakosság több mint egynegyede részesült nyugdíjas ellátásban (ma is bőben kétmillió fölött van a nyugdíjasok száma a mintegy 9.8 milliós lakosságon belül), és többszázezer fős volt a közalkalmazotti-köztisztviselői réteg. *Ha egy társadalmon belül az eltartott réteg, illetve az állami fizetésből, juttatásokból élő egyének aránya magas, akkor a kormányzati politika csak súlyos érdeksérelmeken és hitelességcsökkenés árán foghat kiadáscsökkentésbe, különösen akkor, ha baloldali pártként jóléti intézkedéseket helyezett korábban kilátásba.* Hasonlóképp, mint Nyugat-Európában, ahogyan azt az SPD példáján is láthattuk.

Az MSZP mindhárom kormányzati ciklusában (1994–98, 2002–2006, 2006–2010) – nyugat-európai párttársaihoz hasonlóan – erőteljesen együttműködött a külföldi tőkével, és kifejezetten kívánatosnak tartotta a külföldi tőke Magyarországra való bejövetelét, sőt [az MSZP-többségű kormányok egyedi adókedvezményeket, támogatásokat is nyújtottak a multinacionális cégeknek](#). Önmagában ez még nem jelentett volna súlyos politikai problémát, az azonban igen, hogy a magyar baloldali kormányok ezzel párhuzamosan nem egy alkalommal megszorító intézkedéseket hajtottak végre, mert így az ellenfeleik könnyen tudták e kormányokat a nagytőke kiszolgálóinak és társadalomellenesnek beállítani.

A fenti 3. táblázatból látható: a 2006-ban még 43%-os listás szavazatot elnyerő MSZP támogatottsága 2010-ben 19%-ra süllyedt, országgyűlési képviselői kétharmadát egyik választásról a másikra elvesztette. Mostanra a magyar szocialisták mandátumaránya mindössze 7.5%-os, mely – mint az alábbi, 4. táblázat alapján megállapítható – még nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen alacsony. Az MSZP-nél rosszabb mandátumarány csak Cipruson, Franciaországban, Írországban, Litvániában lelhető fel, vagyis a magyar szocialisták még a jelentős európai baloldalon belül is csekély erővel rendelkeznek.

4. táblázat

Balközép/szociáldemokrata pártok mandátumaránya az EU tagállamaiban

Országok	Párt	Nemzeti törvényhozási mandátumarány
Ausztria	SPÖ	Alsóház: 52/183 (28%) Felsőház 21/61 (34%)

Belgium	PS SP.A.	Alsóház: 23/150 (15%) Felsőház 9/24 (37%) Alsóház: 13/150 (8%) Felsőház 5/35 (14%)
Bulgária	BSP	79/240 (32.9%)
Ciprus	EDEK	3/56 (5%)
Csehország	ČSSD	Alsóház 15/200 (7.5%) Felsőház 13/81 (16%)
Dánia	Szociáldemokraták	46/179 (25.6%)
Egyesült Királyság	Labour	Alsóház 257/650 (35.5%) Felsőház 186/791
Észtország	SDE	14/101 (13.8%)
Finnország	SDP	35/200 (17.5%)
Franciaország	PS	Alsóház 26/577 (4.5%) Felsőház 75/348 (21.5%)
Görögország	PASOK	18/300 (6%) (A Demokratikus Szövetségen belül)
Hollandia	PdV SP	Alsóház 9/150 (6%) Felsőház 8/75 (10.6%) Alsóház 14/150 (9.3%) Felsőház 9/75 (12%)
Horvátország	SDP	34/151 (22.5%)
Írország	Labour Szociáldemokraták	Alsóház 7/158 (4.4%) Felsőház 4/60 (6.6%) Alsóház 2/158 (1.2%) Felsőház 0/60
Lengyelország	SLD	-
Lettország	Saskaņa	23/100 (23%)

Litvánia	LSDP LSDDP	8/141 (5.6%) 11/141 (7.8%)
Luxemburg	LSAP	10/60 (16.6%)
Magyarország	MSZP DK	15/199 (7.5%) 9/199 (4.5%)
Málta	PL	37/67 (55%)
Németország	SPD	Alsóház 153/709 (21.5%) Felsőház 20/69 (28.9%)
Olaszország	PD	Alsóház 111/630 (17.6%) Felsőház 52/315 (16%)
Portugália	PS	86/230 (37.35%)
Románia	PSD	Alsóház 149/329 (45.2%) Felsőház 71/136 (52.2%)
Spanyolország	PSOE	Alsóház 84/350 (24%) Felsőház 62/265 (23.3%)
Svédország	SAP	100/349 (28.6%)
Szlovákia	Smer	48/150 (32%)
Szlovénia	SD	Alsóház 10/90 (11%)

A Fidesz hatalomra jutása óta eltelt nyolc és fél év elvileg kellő idő lehetett volna arra, hogy az MSZP koherens, vonzó programalternatívát dolgozzon ki, amely választ ad a tanulmányban tárgyalt társadalmi kérdésekre és a sajátos magyarországi ügyekre is. Erre – hasonlóan a német SPD-hez és más nehezebb helyzetben lévő szociáldemokrata párthoz –nem került sor, igaz, 2011-ben a Lendvai Ildikó vezette Programtanács által megalkotott [Új Iránytű](#) tett kísérletet ideológiai alapvetések, köztük a nemzeti kérdés

MSZP-s értelmezésének megfogalmazására. A 2014-es választások előtt a [József Attila Alapítvány által elkészített iratok](#) azonban már nem foglalkoztak ideológiai kérdésekkel, hanem alapvetően az Orbán-kormány szakpolitikai bírálatával és egy majdani baloldali kormány szakpolitikai teendőivel. Hasonló mondható el az [MSZP 2018-as választási programjáról](#) is. Így csak töredékesen tudható, mit kezdene a párt kormányon a magyar nemzeti kérdéssel, a határon túli magyarokkal. Nem ismert a párt álláspontja a globalizációval, az ipar 4.0., a robotizáció kérdéseivel kapcsolatban sem, csak egy-két mondat erejéig utalnak rá mostanában.

Az eszmei mondanivaló nemcsak a programkészítés, hanem a mindennapi politizálásban is háttérbe szorult: az MSZP politikusai – hasonlóan a többi ellenzéki párthoz – *követő politizálást folytattak és folytatnak 2010 óta*, vagyis reagálnak a Fidesz–KDNP többségű Országgyűlés, valamint az Orbán-kormány döntéseire, intézkedéseire, sajtótájékoztatók, ritkábban tüntetések, performanszok formájában. Ez azért gond a párt számára, mert ellenfelük, a Fidesz, különösen Orbán Viktor határozott elképzelésekkel és vízióval rendelkezett és rendelkezik nemcsak arról, hogy Magyarországnak milyen irányba kellene mennie, de az utóbbi években arról is, hogy hogyan kellene kinéznie az Európai Uniónak. Eközben az MSZP és más balliberális pártok (különösen a Gyurcsány vezette Demokratikus Koalíció) egyértelműen és legtöbbször kritika nélküli EU-párti álláspontot képvisel. A DK többször is kiállt az Európai Egyesült Államok ötlete mellett, figyelmen kívül hagyva, hogy a Fidesznek komoly politikai munkával sikerült elfogadtatnia a magyar közvélemény jelentős részével, hogy igenis fontos a nemzeti szuverenitás, mert az a magyar nemzet megmaradásának egyik feltétele. A választások eredménye mutatja, hogy az Európai Egyesült Államoknak nincs széles körű lakossági támogatottsága Magyarországon – igaz, a DK nem részletezte és nem tárta a választópolgárok elé, hogy az

EU föderatív irányba való átalakítása konkrétan, a tagállami/uniós hatáskörök tekintetében mit jelentene.

A magyar baloldalra is igaz, hogy az elmúlt évtizedben nem volt képes előállni a sokrétű társadalom tagjait politikailag egybeterelő vízióval, holott a mai társadalmi viszonyok között ez nagyon fontos lenne (lásd az I. fejezetet). A magyar jobboldali kormánypártnak viszont sikerült egy ilyen víziót megalkotnia: a nemzet, pontosabban a nemzeti összetartozás, a magyar nemzeti érdekek védelme, a határon túli magyarok és a magyar kultúra támogatása-védelme hívószavaira alapozva teremtette meg szavazótáborának kohézióját. A nemzet mint hívószó önmagában lelkesítő erővel bír a Fidesz szavazói számára, és azért is előnyös, mert a politikai diskurzust a napi pártpolitikai csatározások fölé emeli. Ezzel szemben [a magyar baloldal elhanyagolta a magyar nemzeti kérdéssel való foglalkozást](#), és e téren mind a mai napig erőteljes versenyhátrányban van a jobboldallal szemben.

Sem az MSZP-nek, sem pedig a DK-nak nincs érdemi mondanivalója a magyar nemzeti függetlenség ideájáról, ellenben a DK-tól többször lehetett hallani olyan nyilatkozatokat, amelyekben a nemzeti érzést összekapcsolta a veszélyes sovinizmussal. Ez esetben figyelmen kívül hagyták, hogy az 1830-as, 1840-es évek reformkora, annak liberalizmusa nagyon is összekapcsolódott a magyar nemzeti kérdéssel (pl. a magyar nyelv hivatalossá tételéért folytatott politikai küzdelem is részben erre az időszakra esett). A nemzeti kérdések és érzések iránti ilyen fokú érzéketlenség azt is figyelmen kívül hagyja, hogy a nyugat-európai országok a XIX. században és a XX. század elején úgy lettek globális hatalmak, hogy a nemzeti érdekeiket is fontosnak tartották. A nemzeti érdekek figyelembevételére a mai nyugat-európai politikában is fontos, amit jól

mutat, hogy az Európai Bizottság tagjait is a tagállamok kormányai javasolják, az Európai Parlament tagjairól is országonként szavaznak. A nemzethez és a nemzeti-etnikai kisebbségekhez való viszonyt illetően persze vannak eltérések Nyugat-Európa és Közép-Európa, különösen Nyugat-Balkán között, de a nemzeti érzést Nyugaton meghaladottnak nyilvánítani – különösen a skóciai 2014-es elszakadási referendum vagy a katalán függetlenedési törekvések láttán – erős túlzás lenne. *A nemzeti érzés és a nemzeti érdekek ereje a politikában, sőt a világpolitikában ma is jelentős* (lásd pl. Donald Trump „America first!” politikáját), ezt sovinszta elhajlásként elintézni politikai hiba.

A 2018-as választásokon a Fidesz alapvetően globális, illetve európai uniós témával – vagyis a migránskérdéssel – győzte le az ellenzékét, köztük az MSZP-t, mely párt 2015-ben még egyértelműen kiállt a Magyarországon áthaladó bevándorlók mellett, és [elítélte a déli határon felállított kerítést](#). Ez választástaktikai szempontból döntő hibának bizonyult, még akkor is, ha a párt – látva a magyar lakosság többségének bevándorlásellenes hozzáállását és a kerítés támogatottságát – később finomított az álláspontján. Sem az ellenzék, sem a DK, sem a Jobbiktól balra lévő más ellenzéki párt nem tudott megfelelő következtetést levonni a bevándorlás európai dimenziójából, amire Orbánék képesek voltak, nevezetesen meglátták, hogy a „Nyugat” mint olyan nem egységesen bevándorláspárti, hogy ott is tagolt, megosztott a lakosság véleménye ebben a kérdésben, és hogy a 2015-ös bevándorlási hullám több országban gyengítette a tradicionális pártokat (lásd pl. PdvA, CDU, SPD, PS).

Szervezetileg az MSZP 2010 után komoly problémákkal szembesült. A súlyos vereség az állami támogatás jelentős mértékű csökkenésével járt, ami miatt leépítésekre került sor a pártban, vagyis szűkült a pártapparátus

és a párt szakértői bázisa. A nagyobb párt időszakából örökölt testületi alapon való működés megmaradt, ami melegágya volt a belső klikkek, csoportok egymás elleni küzdelmeinek, és a pártelnök meglehetősen korlátozott hatáskörrel rendelkezett és rendelkezik ma is. A párttestületek – különösen a választmány – kiemelt státusza megteremti a demokratikus működés lehetőségét, másfelől viszont megnehezíti az eseményekre való gyors és egységes reagálást. A 2018-as választás után jelentősen lecsökkent frakció nem tud kiállítani egészség- és agrárpolitikust, valamint honvédelemre specializálódott frakciótagot, ami korlátozza a párt lehetőségét, hogy ezeken a szakpolitikai területeken a kormány hiteles alternatívájaként tűnjön fel. A sorozatos kudarcok miatt – a német szociáldemokratákhoz hasonlóan – az MSZP több elnökváltást is megélt, 2010 óta négy pártelnök (Mesterházy Attila, Tóbiás József, Molnár Gyula és Tóth Bertalan) váltotta egymást.

A tartalmi és szervezeti problémákhoz hozzáadódik, hogy a Fidesz domináns helyzete és túlereje, valamint a 2018-as választás újabb kétharmaddal való megnyerése elvette azt a hitet, hogy belátható időn belül kormányváltásra kerülhet sor, vagyis az MSZP is egyre inkább berendezkedni látszik a NER-re. És a NER-be: kommunikációjában és tetteiben nem kérdőjelezi meg a rendszer legitimitását: rendszeresen részt vesz a választásokon, azok eredményeit elfogadja. A DK ehhez képest harcosabb álláspontot képvisel, a XIX. század sérelmi ellenzéki politikáját átvéve a 2018-as országgyűlési választás eredményét nem ismerte el, csalást emlegetett, ennek ellenére képviselői beültek az új Országgyűlésbe, és esküt tettek az Alaptörvényre (igaz, ennek az eskünek a letétele a képviselői jogosítvány előfeltétele volt, de fennállt a lehetőség, hogy nem veszik át a mandátumukat).

A magyar történelemből (különösen pl. Tisza Kálmán közigazgatás-irányításából) az sem ismeretlen jelenség, hogy a kormánypárt felhasználja az államhatalom erejét: csak ma nem főispánok, hanem a megyei kormány megbízottak kinevezéséről van szó. A választások előtt az is látható volt, hogy az állam, a Fidesz kommunikációjának megtámogatásaként költségvetési milliárdokból állami hirdetéssorozatokat tesz közzé, azokkal a hozzá politikailag közel álló sajtót és médiumokat támogatja. Ilyet egyébként a Gyurcsány-kormány is csinált, de közel sem olyan összehangoltan és kiterjedten, ahogy a Fidesz-kormány. A 2014-es netadós tüntetések azonban mai napig is figyelmeztetőek: a közhangulat akár néhány nap alatt is átalakulhat és a Fidesz ellen fordulhat. Mégis, a modern magyar történelem tanulsága – és itt van eltérés a nyugat-európai történelmi tapasztalatokhoz képest –, hogy hierarchikus hatalomgyakorlással, lekötelezettek hálózatával többpártrendszerben is biztosítható a kormánypárt akár több évtizedes hatalomgyakorlása. A dualizmus kori Szabadelvű Párt, a Horthy-rendszer KNEP-je és Egységes Pártja a Fidesz számára biztató tanulságokkal szolgál a hosszabb távú hatalomgyakorlásra nézve, ráadásul az akkori ellenzék is hasonlóan megosztott volt, mint a mostani.

Ma Magyarországon – éles eltérés ez a jelenlegi nyugat-európai helyzethez képest – domináns pártrendszer van, a Fideszt nemcsak a pártszervezet, a hozzá közel álló gazdasági csoportok, vállalkozók ereje emeli ki, de a hozzá kötődő médiabirodalom és az államapparátus vezetői is, különös tekintettel a területi közigazgatásra. Ebben a tekintetben s emiatt az MSZP és a DK nehezebb helyzetben van a nyugat-európai párttársaihoz képest, hiszen ott az állami-politikai viszonyok tagoltabbak.

A 2006-os események, a folyamatos kormányzati irányváltások jelentősen meggyengítették a Fidesz kormánypárti ellenfelei, az MSZP–SZDSZ kormánykoalíciónak a választói támogatottságát, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy a Fidesz hatalomra jutása előtt megdolgozott ellenzékben az elsöprő választási sikerért (ellenzékben képes volt hozzá közelálló médiarendszer kiépítésébe fogni, ehhez pénzt szerezni, képes volt nemzeti vízióját kialakítani), miközben a mostani ellenzék, beleértve a magyar baloldali pártjait, 2010–2018 közötti időszakban nem volt képes ehhez hasonló politikai munka elvégzésére. Ennek a munkának a része lenne egy, a mostani idők kihívásaira is reflektáló új politikai program. Ennek szükségességét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a 2018. decemberi tüntetéssorozat alkalmával az MSZP határozottan bírálta a multinacionális vállalatokat és az őket szerinte kiszolgáló kormányt, miközben kormányon ő maga is aktívan együttműködött velük. Ezt azt ellentmondást azzal lehetne feloldani, hogy a magyar baloldal világosan megfogalmazza, miként oldható föl a munkavállalók és a munkaadók közti érdekellentétek. Általánosabban fogalmazva, még hátra van az a feladat a magyar baloldali pártok számára, hogy tisztázzák, mit jelent az internetes forradalom és a bevándorlás korában magyar szociáldemokratának lenni.

III. Következtetések

A tanulmányban idézett írások és az SPD meg a magyar baloldali pártok helyzetét vizsgáló elemzésünk tanulsága, hogy elméletileg sem sikerült megnyugtatóan tisztázni a szociáldemokrácia szerepét, lehetőségeit a mostani sokszínű, globális és informatikai hálózatok gazdaságában és társadalmában. Az 1950-es, 60-as évek népjóléti politikájának

visszahozása nem tűnik járható útnak az azóta eltelt változások miatt, de akkor milyen irányba kellene indulni?

A szélsőbaloldali/radikális baloldali vagy szélsőjobboldali pártok attitűdjében létezik egy olyan közös elem, amelyet a gazdasági-politikai elit elleni lázadásnak lehet tekinteni. A 2008-as válság, a munkanélküliség megugrása, a szegénység növekedése az ezt követő években még inkább megágyaztak a lázadást, az elit elsöprését hirdető mozgalmaknak, erőknak, melyek az elégedetlenség jelentős részét képesek voltak a maguk javára becsatornázni (lásd pl. a Podemos és a Sziriza felemelkedését, a brit UKIP sikerét a Brexit-népszavazáson vagy a német AfD német törvényhozásba való bejutását). A balközép pártok azonban már több évtizede maguk is az elit részei, az egykori lázadók utódai a népszerűtlenebbé vált elit tagjai lettek. A lázadás azért is egy fontos elem, mert az újdonság valamiféle varázsát kínálja, azt, hogy a mostanihoz képest jelentős fordulatnak lehetnek részesei az emberek, és ebben részt venni felhajtó egyéni és közösségi élményt ígér (ilyen volt a spanyolországi [Indignados 2011-es tüntetéssorozata](#)). Az európai szociáldemokrata pártok, különösen a válság éveiben, inkább egy megcsontosodott, a problémákat kezelni képtelen rendszer elemeinek tünnek. A 2008-as válság ugyan véget ért, de a balközép pártokra túlságosan ráragadt, hogy nem a többség érdekében politizálnak. A helyzet azonban bonyolultabb annál, minthogy megelégedhetnénk annak kimondásával, hogy a szociáldemokraták a nagytőke vagy az informális csoportok akaratának kiszolgálói, mert pl. a szakszervezetek – igaz, csökkenő mértékben – ma is vagy jelen vannak a balközép pártok életében (lásd a brit Munkáspártot), vagy jelentős kapcsolataik vannak még mindig a szociáldemokrata pártokkal (SPÖ, SPD).

A szociáldemokrácia válsága több tényezőre vezethető vissza, és nincs olyan politikai csodaszer, amely egy csapásra képes lenne visszahozni a baloldal európai fénykorát. Az azonban egyértelmű, hogy a *szociáldemokrácia tartalmi és személyi megújulása elkerülhetetlen*, annak érdekében, hogy versenytársaihoz hasonlóan vonzó alternatívának tűnjön.

Tartalmi tekintetben a gazdaságpolitikához kell visszatérniük. Egy új szociáldemokrata politikának meg kell találni azt az arany középutat, amely akár megemelt adóztatás révén is, de képes jelentősen megnövelni az állam bevételeit a társadalmi igazságtalanságok, a szegényebb rétegek támogatása, segítése érdekében, ám ezt úgy kell megtennie, hogy ne haragítsa magára túlzottan a nagyvállalatokat. Lehetetlen, illúzió ez az elgondolás? Az esetben mindenképp, ha nem kellően árnyalt ez a fajta gazdaságpolitika. Egyet kell érteni e tekintetben a Fabian Society azon véleményével, hogy nem csak a nagyobb mértékű adóztatás versus költségvetési megszorítás közötti választásra kellene redukálni a politikát. A megreformált szociáldemokráciának diverzifikálnia kell a politikáját, azaz nem rúghatja össze végletekig a port a transznacionális vállalatokkal, hiszen azok adóbevételhez juttatják a költségvetést, és jelentős foglalkoztatók, azt azonban semmi nem tiltja, hogy az új szociáldemokrata politika a startupok, kis-és középvállalatok minden korábbinál erőteljesebb támogatásához lásson hozzá. Fel kell vállalnia, hogy ez akár az államadósság átmeneti megemeléséhez, az EU részéről a túlzott deficiteljáráshoz vezet. Jobbnak tűnik bátor kormánypártnak mutatkozni a közvélemény előtt, és ennek folytán kisebb engedményeket tenni, kudarcot elszenvedni, mint egy profilját elvesztett, unalmas politikai erőnek.

Az állam bevételeit emelni pedig muszáj, különösen akkor, ha a digitalizáció, automatizáció és robotizáció miatt tényleg sokan veszítik el a

munkájukat. Ez esetben a lakosság érintett része az államtól vár segítséget, és a szociáldemokratáknak itt nagyon is van feladatuk, hiszen ez a munkanélküliség a kapitalizmus újabb korszakának egy újabb súlyos ellentmondása. Nem véletlenül vetődött fel, hogy az állam vessen ki [robotadót](#) (Bill Gates az egyik ötletgazda), azaz adóztassa meg a robotokat használó cégeket, és ebből a bevételből nyújtson segítséget a munka nélkül maradtaknak, vagy pedig vezessen be mindenkit megillető alapjövedelmet. Felvethető, hogy a robotokat alkalmazó cégek más, robotadókat ki nem vető országokba helyeznék át termelésüket, az ötlet mégis megfontolandó, mert a társadalmi veszteségek már most jelentkeznek, amire példa, hogy 2018 nyarán a Deutsche Telekom konzern egyik leányvállalata, [a T-Systems bejelentette, hogy 10 ezer munkatársat kíván elbocsátani](#), és a digitalizálás, automatizálás irányába kíván még jobban elmenni.

Európai szintű adókat javasolt az EU-ban lévő esélyegyenlőtlenségek csökkentésére Thomas Piketty és Antoine Vauchez 2018 novemberében megfogalmazott [manifesztumában](#). A magas jövedelmeket, a vagyont, a széndioxid-kibocsátást terhelő és harmonizált társasági adót tartanak szükségesnek kivetni, és ezt a feladatot szerintük egy Európai Gyűlésnek (European Assembly) kellene végrehajtani. Bármit is gondoljunk erről a javaslatról, azt mutatja: az országhatárokat átszelő globális cégek effektív megregulázása nemzetközi fellépést, összefogást feltételez, és ezt a szociáldemokrácia nem hagyhatja figyelmen kívül, amikor a nagyobb cégeknek a közteherviselésbe való fokozottabb bevonásáról beszél.

De a szociáldemokráciának az adók kivetésén vagy éppen a gazdaság szereplőinek ösztönzésén túl lehetővé kell tennie, hogy az állampolgárok *alkalmazkodni tudjanak az egyre inkább digitalizált és automatizált*

gazdaság kihívásaihoz, és olyan oktatáspolitikára van szükség, amely már a gyerekeket felkészíti ezekre a kihívásokra.

A nyugat-európai politika mindenesetre kezdi érzékelni a digitális korszakot, az abban rejlő kihívásokat. A német szövetségi parlamentnek pl. ma már létezik egy [Digitális Agenda Bizottsága](#), amely többek között a robotizációval beköszönő új ipari forradalommal foglalkozott. A német szövetségi kormány pedig nemrég [fogadta el a Mesterséges Intelligencia Stratégiát](#) azzal a céllal, hogy Németország és Európa a mesterséges intelligencia központja legyen.

Magyarországon a politika alig látszik tudomást venni az ipar 4.0. kérdéseiről, de ezt a képet árnyalja, hogy 2017-ben elkészült a [Digitális Jólét Program 2.0.](#), a 2018. áprilisi választásokat követően pedig megalakult a [Mesterséges Intelligencia Koalíció](#). A magyar ellenzék viszont, köztük az MSZP és a DK, nem állt elő érdemi elképzeléssel ebben a témában.

További kitörési pont lehet a szociáldemokrácia számára *az állampolgárok közvetlenebb bevonása a politikába*. Itt is érdemes merész, figyelmet kiváltó ötleteket megvalósítani. Ilyen lehet pl. a kormányzati előterjesztésekről, törvénytervezetetről az állampolgárok véleményének gyakoribb, interneten keresztüli kikérése, elektronikus szavazások lebonyolítása. Ma már a világ több városában adnak lehetőséget a polgároknak, hogy a település költségvetéséről, egyes projektekről előzetesen nyilvánítsanak véleményt, illetve hogy ötleteket fogalmazzanak meg ezekkel kapcsolatban ([Participatory budgeting – PB](#)).

Szükségesnek mutatkozik a menekült- vagy migránskérdéssel kapcsolatban elfoglalt szociáldemokrata politika alaposabb felülvizsgálata is. Meg kell teremteni az egyensúlyt a beérkező idegenek vagy a már régebb óta ott élő migráns háttérű polgárok támogatása és az őslakosok jogos vagy megalapozatlan, de létező félelmei között. A választói támogatottságnak nem tesz jót, ha a szociáldemokraták túlzottan bevándorláspártinak tűnnek. Nekik is hangsúlyosabban kellene szólniuk arról, hogy a bevándorlóknak el kell sajátítaniuk a többségi társadalom nyelvét, magukévá kell tenniük, de legalábbis el kell fogadniuk annak politikai-kulturális értékeit (a nők és férfiak közötti egyenlőség, szólásszabadság, vallásszabadság).

A szociáldemokrácia nyugat-európai reneszánszakor az 1950-es és 60-as években határozottan tudta és meggyőzően is képviselte, hogy szerinte milyen irányba kell mennie a politikának (lásd a Bad Godesberg-i programot). Az olajválságokra, a neokonzervatív fordulatra a Harmadik Út igyekezett baloldali választ adni. Bár Giddens cáfolta, hogy ez az új szociáldemokrata megközelítés neoliberais lett volna, a korábbi jóléti szociáldemokrata felfogáshoz képest az állam szerepét csökkentette, és összekapcsolódott a társadalompolitikai megszorításokkal, a tőkével való kooperációval, ami viszont mégiscsak elmosta a választók jelentős része számára a korábbi éles különbségeket a szociáldemokrácia és a jobboldali/konzervatív politikai erők között, és egyre kevésbé látták így értelmét a balközép pártokra adni a szavazatukat.

Alighogy véget ért a Harmadik Út időszaka, a régi kihívások még nagyobb erővel jelentkeztek, és új kihívásokkal kellett szembenézni. A 2000-es és a 2010-es évek internetes-technológiai változásai miatt előálló társadalmi, gazdasági és politikai folyamatokra elméleti és gyakorlati szinten a *mai*

szociáldemokrácia nem tud határozott, világos és meggyőző válaszokat adni; pártjai megragadnak a szakpolitikai részletek szintjén, és vonzó baloldali jövőképet a választók nagy része számára nyújtani nem képesek. Ha elméleti szinten sincsenek tisztázva a dolgok a szociáldemokrácia számára, akkor a napi politikában is igen nehéz meggyőző politikai programmal és kommunikációval előállni. Az újbóli sikerekhez természetesen igazi politikus egyéniségek, sőt vezéregyéniségek is kellenek, akik meggyőzően és hitelesen képviselik az új szociáldemokrata víziót. Először is ezt, tehát egy új jövőképet kellene kidolgozni a nyugat-európai szociáldemokratáknak és a magyarországi baloldalnak, olyat, amely egyszerre válaszol az állam szerepének hatáira, az információs kor kihívásaira, a bevándorlásra és más társadalmi problémákra.

Összegzésképp megállapítható, hogy a mostaninál jóval bátrabb, kezdeményezőbb, a választópolgárokat a politikába jobban bevonó szociáldemokráciának/baloldalnak van esélye visszaszerezni az elvesztett támogatottságot. E nélkül örülhet, ha térvesztése nem folytatódik tovább.